

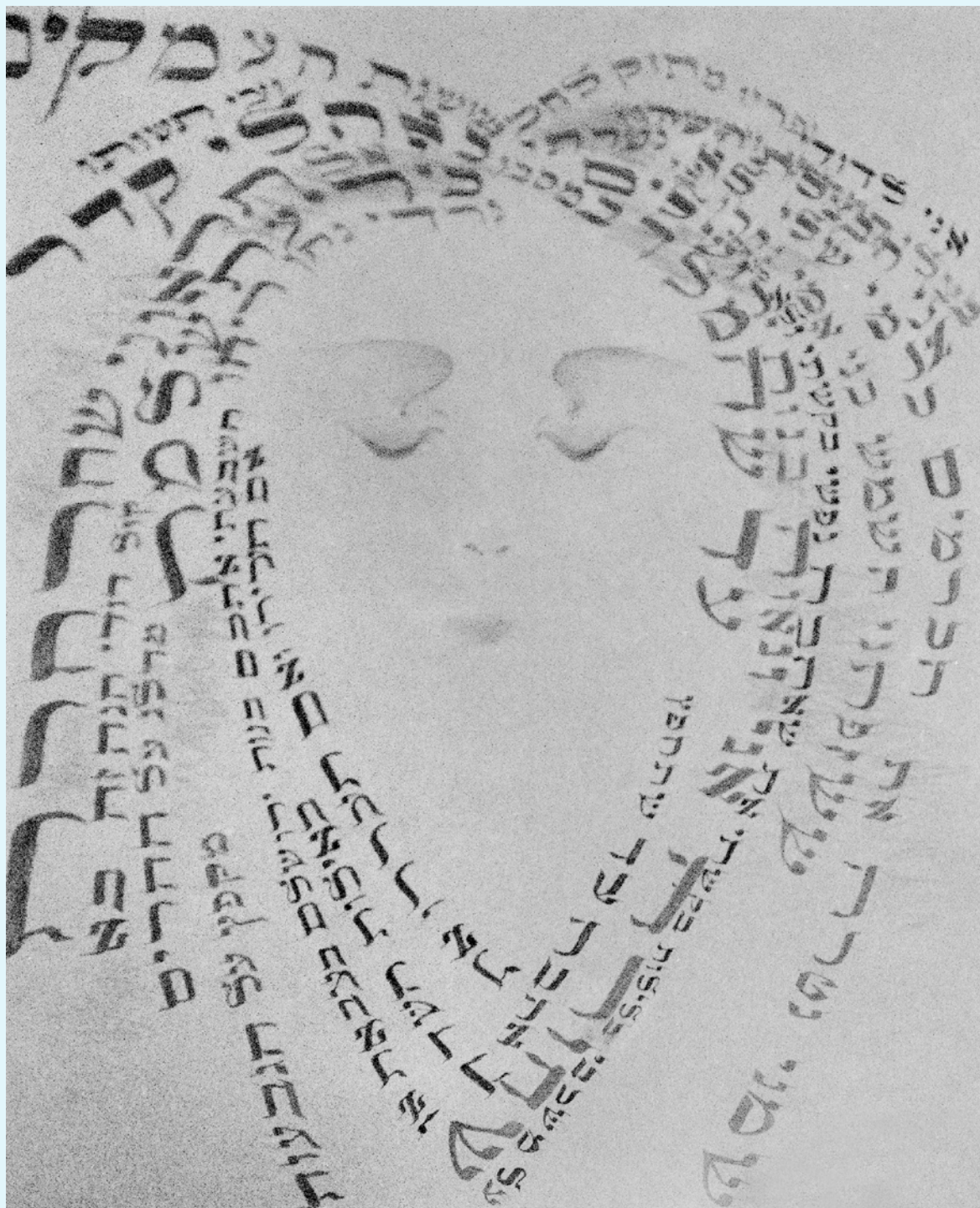

SPOLEČNOST
KŘEŠŤANŮ
A ŽIDŮ

č. 75 | rok 2016/5777

Revue SKŽ

Revue Společnosti křesťanů a Židů

25 let Společnosti křesťanů a Židů

OBSAH

MIKULÁŠ VYMĚTAL, TH.D.	3
KATEŘINA BUBENÍČKOVÁ	4
JUDR. TOMÁŠ KRAUS	4
DOC. JIŘÍ BENEŠ, TH.D.	5
ŽIDOVSKO-KŘESŤANSKÉ VZTAHY DNES: TÉMY, VÝZVY, PERSPEKTIVY <i>Pavol Bargár</i>	6
KÁZÁNÍ PRONESENÉ NA POHRBU DOC. VĚRY POKORNÉ <i>Lukáš Klíma</i>	9
BÁSNĚ NADĚJE – LEA GOLDBERG <i>Josef Blaha</i>	10
O NĚKTERÝCH ASPEKTECH TEOLOGIE MOŠE CORDOVERA <i>Josef Blaha</i>	12
O NĚKTERÝCH ASPEKTECH STVOŘENÍ SVĚTA VE STŘEDOVĚKÉM ŽIDOVSKÉM NÁBOŽENSKÉM MYŠLENÍ <i>Josef Blaha</i>	15
BÁSNĚ <i>Ruth J. Weiniger</i>	18
BŮH VÍ... SLOVESO ידע V BIBLI <i>Zora Nováková</i>	19
STÁNEK MÍRU 2016 <i>Zora Nováková</i>	20
MULTIKULTURALISMUS JE MRTEV! CO PO NĚM? <i>Ivan Štampach</i>	21
NOVÉ PUBLIKACE – ANOTACE	23

Vydává: SKŽ/katedra religionistiky ETF

p. schr. 529, Černá 9, 110 00 Praha 1

Šéfredaktor: Lukáš Klíma

Redakce: Milan Balabán, Josef Blaha, Pavol Bargár,
Elena Goldstein, Pavel Hošek, Lukáš Klíma, Zora
Nováková, Mariana Kuželová, Ivan Štampach, Petr
Jan Vinš

Sazba: Jan Orsák

Grafika v celém čísle: Ruth J. Weiniger, Th.D.

Publikované články a názory se nemusí shodovat s názory redakce
či Společnosti křesťanů a Židů. Naším cílem je vytvářet prostor pro
setkávání různých názorů.

Bankovní spojení:

ČSOB, Na Poříčí 24, 115 20 Praha 1,

číslo účtu: 579709683/0300

Internetové stránky a e-mail:

www.krestane-zide.info, e-mail: info@krestane-zide.info

www.facebook.com/spolecnost.krestanu.zidu

(webmaster: Kateřina Bubeníčková)

Objednávky Revue na:

info@krestane-zide.info, +420 608 358 533

Evidence periodického tisku: MK ČR E 11333

ISSN 1802-2642

Milí čtenáři, milé čtenářky,

dostává se Vám do rukou již 75. číslo Revue SKŽ. Na tomto čísle není nic výjimečného – snad až na to, že se věnuje významnému výročí naší společnosti. Ano, je tomu už čtvrt století od doby, kdy začala SKŽ působit v naší, tehdy ještě česko-slovenské společnosti. Mnozí z nás v té době chodili ještě do školky nebo do školy, někteří byli snad ještě v plenkách či se dokonce ještě nenarodili. Mnozí však byli u zrodu SKŽ a působili v ní a stále působí od samého počátku.

V tomto čísle proto naleznete názory některých významných osobností, které v SKŽ působily ať už jen po nějakou dobu, nebo v průběhu celých 25 let. Jejich reflexe se obrací jednak do minulosti, ale i do současnosti a snaží se vystihnout i výzvy budoucnosti. Tímto číslem bychom také chtěli vyjádřit velké poděkování všem, kdo se v uplynulém čtvrtstoletí do činnosti SKŽ aktivně zapojovali, kdo ji podporovali a pomáhali utvářet.

Ještě před tím, než se ponoříte do studií Josefa Blahy, můžete krátce vzpomenout na doc. Věru Pokornou, která na konci srpna náhle odešla z tohoto světa. Významná byla nejen jako laskavá a moudrá žena a odbornice na dětskou psychologii, ale i tím, že přinesla do České a Slovenské republiky metodu židovského psychologa prof. R. Feuersteina.

Toto číslo je vyplněno ilustracemi hebrejské kaligrafie. Soubor obrázků, který vytvořila Ruth J. Weiniger, měl vernisáž na festivalu Stánek míru, o jehož letošním průběhu si můžete přečíst v rubrice o činnosti SKŽ. V tomto čísle naleznete i další uměleckou tvorbu Ruth J. Weiniger, tentokrát básnickou.

V rubrice studie na pokračování začíná tímto číslem „seriál“ studií a úvah o hebrejském slovesu ידע v Bibli. V dalších číslech se můžete těšit na rozbor některých významných míst Tóry, kde se toto sloveso vyskytuje, a posléze uvedení jejich interpretací v rabínské a patristické literatuře.

Nakonec se můžete inspirovat nově přeloženými publikacemi v nakladatelství Vyšehrad a obdarovat své blízké zajímavým dárkem ať už při příležitosti Vánoc nebo jakékoli jiné.

Pokojné a požehnané Vánoční svátky i svátky světel Chanuky!

Příjemné a inspirativní čtení
Vám za redakční radu přeje

Zora Nováková
předsedkyně

PODĚKOVÁNÍ

*Toto číslo vychází s finanční
podporou Nadačního fondu
obětí holocaustu, Karla
Schwarzenberga, a členských
příspěvků.*

PROSBA
O PODPORU

Společnost křesťanů a Židů Vás prosí o velkorysou podporu své činnosti. Každé číslo Revue stojí na dobrovolné práci mnoha spolupracovníků, přesto činí přímé náklady na vydání každého čísla (tisk, sazba, distribuce) nejméně 20 000 Kč. Pouze polovinu z této částky se nám daří získat z grantů a od větších dárců. Prosíme zejména členy SKŽ, kteří již delší dobu neposlali žádný příspěvek, aby tak učinili.

Společnost křesťanů a Židů se navíc věnuje organizaci mnoha dalších kulturních a vzdělávacích aktivit; podporuje i vydávání knih, které přispívají k rozvoji dialogu mezi křesťany a Židy a odpovídají poslání SKŽ.

DĚKUJEME!

MIKULÁŠ VYMĚTAL, TH.D.

teolog, hebraista, evangelický farář pro menšiny

1. Jak vypadala situace v době Vašeho působení v SKŽ? Čemu jste se v té době hlavně věnoval/a?

V SKŽ jsem se začal rozkoukávat v polovině devadesátých let. Aktivními v té době byli především evangelici z teologické fakulty – profesori Heller a Balabán, mladý asistent Prudký a někteří katolíci – jako třeba Marie Ruth Křížková. Zpravodaj SKŽ byl tehdy sešitek, který Prudký vlastnoručně kopíroval. Nejlepší příspěvky z těchto brožurek našly místo v obsáhlé knize Dialog křesťanů a Židů (1999), jedné z prvních solidních

publikací o mezináboženském dialogu. Časem jsem začal přispívat do Zpravodaje a zanedlouho dost asertivně prosadil rozšíření SKŽ o dialog s islámem (na valné hromadě r. 2002). Ještě si pamatuji, že hlasování o rozšíření se účastnilo 11 účastníků, 9 bylo pro a dva proti, kteří svůj nesouhlas projevovali podupáváním a sykáním. Později jsem dostal ještě jeden laskavý pastýřský dopis s vyjádřením naprostého nepochopení tohoto kroku.

Vzniklá sekce pro abrahamskou ekumenu nebyla příliš aktivní, její čas však ještě přišel. Za předsedování Roberta Řeháka, který o rozvoj SKŽ všestranně usiloval, se proměnil tucetový Zpravodaj na půvabnou Revui SKŽ, věnující se v podstatě vydávání kolektivních monografií. Když si člověk projde Revui z posledních let, najde v ní vyjádřená všechna základní témata dialogu. Časem začali o vzájemný dialog jevit větší zájem také Židé.

2. Je dnes činnost takovéto společnosti stejně aktuální, jako byla tehdy?

Vzhledem k nárůstu různých antagonismů a nenávisti v naší společnosti po porevolučním optimismu 90. let a rozvoji občanské společnosti v nultých letech jsem přesvědčen o tom, že společnost věnující se mezináboženskému dialogu je ještě potřebnější, než dříve.

3. Co dobrého se v této oblasti od té doby podařilo a co naopak ne?

Na akcích SKŽ se dnes účastní křesťané, Židé, liberálové a občas i muslimové ve vyváženém poměru, což je skvělé. Na druhou stranu jsou tyto akce stále kapesními. Škoda je, že před nedávnem tiše zanikl libečický festival Tichý hlas pro Svatou zemi.

4. Čemu se mohou křesťané učit od Židů?

Různí křesťané se mohou od různých Židů učit různé věci (to platí i naopak). Jen namátkou mě napadá – jak přežít tisíciletí jako neoblíbená mizivá menšina uprostřed hostilní společnosti, jak rozšířit své sebepochopení tak, aby do společenství jako plnoprávní členové patřili lidé často takřka protikladné praxe i názorů, mnozí křesťané by se mohli po učit, jak se změnil čas, když ho má člověk strukturovaný modlitbami a studiem, i tomu, jak může být náboženská menšina politicky aktivní.

5. Čemu se mohou Židé učit od křesťanů?

Viz bod 4. Někdy snad univerzalistickému a globálnímu myšlení, nevím zda milosrdenství, protože v praxi jsem se setkal s mnoha milosrdnými Židy a velmi nemilosrdnými křesťany.

6. Kam by podle Vás měla dále Společnost křesťanů a Židů směřovat, na jaké aktuální výzvy odpovídat?

V současnosti se zdá, že atmosféra ve společnosti se mění k větší snášenlivosti vůči všem odlišnostem. SKŽ by měla hledat cestu, jak na tento trend celospolečensky reagovat a zastávat se těch, kdo jsou – převážně neopodstatněle – ze společnosti vytlačováni. Jistě by stálo za to i vydat další klasobraní – kvalitně vypravený sborník z nejzdařilejších příspěvků v Revui SKŽ.

Zemřela doc. PhDr. Věra Pokorná (11. 5. 1939 – 31. 8. 2016) Na konci srpna odešla na věčnost přední česká odbornice v oblasti psychologie a speciální pedagogiky a neuvěřitelně laskavá, obětavá a výjimečná žena, evangelická křesťanka Věra Pokorná. Věra se narodila 1939 v Brně a její zájmy se brzy zúžily do studia pedagogiky, speciální pedagogiky a psychologie na UK v Praze, které v roce 1961 dokončila. Od roku 1968 působila jako odborná asistentka na Karlově univerzitě, odkud musela r. 1972 z tehdejších ideologických důvodů odejít do poradenské praxe, kde pracovala jako dětská psychologka. Na jaře r. 1990 byla rehabilitována, nastoupila na katedru psychologie na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, kde se roku 1997 habilitovala a byla jmenována docentkou. Zlomem v jejím profesním životě bylo setkání s židovským psychologem prof. Reuvenem Feuersteinem v Jeruzalémě v roce 1993. Začala se věnovat jeho metodě Instrumentálního obohacování, kterou prof. Feuerstein vyvinul jako pomoc pro traumatizované děti přeživší šoa, které byly mnohdy neprávem klasifikovány jako nevzdělatelné. Po opakovaných vzdělávacích pobytech v Izraeli v letech 2005–2011 se Věra stala přední českou odbornicí na tuto metodu a jako první v republice začala školit další odborníky, jichž díky ní působí v současné době v České republice bezmála tisícovka. V roce 2009 založila Centrum Cogito (Centrum pro sebevzdělávání), díky němuž se může Feuersteinova metoda spočívající na víře ve velikost lidské vůle šířit dále. Také Věra byla obrazem neutuchajícího úsilí a velikosti lidského ducha. Její vždy laskavá slova plná víry, naděje, ale i odhodlání mě nepřestávají provázet, když mi je těžko u srdce: „Neříkej 'to nejde', říkej 'to nechci'. Jestliže člověk chce, zvládne cokoli.“ -ZN-

KATEŘINA BUBENÍČKOVÁ

Tak Šalomoun dokončil Hospodinův chrám i královský palác. Vše, co chtěl uskutečnit, ať už šlo o Hospodinův chrám nebo o jeho palác, se zdařilo. Tehdy se Šalomounovi v noci ukázal Hospodin a řekl mu: „Vyslyšel jsem tvou modlitbu. Vyvolil jsem si toto místo za dům oběti. Může se stát, že zavřu nebe, aby nepršelo; že přikážu kobyilkám, aby sežraly zemi; že sešlu na svůj lid mor. Jestliže se pak můj lid, který se nazývá mým jménem, pokoří a bude se modlit, bude hledat mou tvář a odvrátí se od svých zlých cest, potom je vyslyším z nebe, odpustím jejich hříchy a uzdravím jejich zem. Ano, mé oči budou otevřené a mé uši nakloněné k modlitbě z tohoto místa. Nyní jsem tento dům vyvolil a posvětil, aby v něm mé jméno zůstalo navěky. Mé oči i mé srdce tam zůstanou navždy. (2. Paralipomenon 7,11-16)

Tenhle text v současné době asi nejlépe vystihuje to, co cítím k SKŽ a co si myslím o jejím poslání. Vztah křesťanů k Židům prošel dlouhým vývojem od názorů, že Židé nám nemají co říci a křesťané převzali všechna zaslíbení, která jsou dána Židům, protože ti toho nebyli hodni, až k pohledu, že jsme spoludědici zaslíbení a mladší bratři příslušníků vyvoleného národa.

Stačí letmý pohled do historie, abychom si uvědomili, že ve vztahu k Židům selhala nejen celá západní společnost, pyšníci se humanistickou a demokratickou tradicí, ale i křesťané, kteří věří, že Bůh je láska.

V Listu Římanům můžeme číst o vztahu k Židům: „Vždyť Boží dary a jeho po-

volání jsou neodvolatelná.“ (Řím 11,29) Proto křesťané nemohou říci, že pouze na ně se vztahují všechna Boží zaslíbení z Písma a Boží plán s vyvoleným národem je věcí minulosti a po příchodu Spasitele už neplatí.

Sama cítím, že nemůžeme žít bez smíření a odpuštění. Uznání historických chyb a nespravedlností, kterých jsme se my nebo naši předkové dopustili, lítost a pokání, třeba i zástupné, je nutné ke zdravému vývoji společnosti. Vždyť se radujeme z úspěchů našich předků a oslavujeme je při různých výročích, ale zlo, kterého jsme se osobně nezúčastnili, jako by se nás netýkalo. A přece i za něj neseme zodpovědnost, i s ním se potřebujeme vyrovnat.

Když čtu zprávy a pozoruji a poslouchám lidi kolem sebe, vidím, že naše země je stále nemocná, potřebujeme odpuštění a uzdravení. V Písmu máme zaslíbení, že když budeme hledat Boží tvář, pokoříme se a odvrátíme od svých zlých cest, může být naše země uzdravena.

Snad k tomuto uzdravení může SKŽ také nějak napomoci. Může ukazovat na historické skutky bezpráví, kterého se dopustili křesťané nejen vůči Židům, ale i vůči jiným etnickým nebo náboženským skupinám. Může se zastávat utlačovaných a stát na straně těch, kterým je ubližováno. Může vybízet k prosbám o odpuštění a usilovat o smíření. Může pomoci zprostředkovat setkávání člověka s člověkem. A takovéto setkání v otevřenosti vede často k obohacení a rozšíření toho našeho malého vesmíru, v němž každý z nás prožívá svůj život.

Členů SKŽ je jen hrstka, ze svého křesťanského stanoviska vidím jistou nevyváženost v poměru křesťanů a Židů mezi členy této organizace, objektivně má SKŽ jen malý vliv na dění ve společnosti. Přesto cítím, že každý hlas, který se zastává práva a spravedlnosti a staví hráz nenávisti a strachu z jinakosti, má velkou cenu. A každý takový hlas je tím důležitější, čím větší je strach a napětí ve společnosti. Kéž SKŽ je takovým hlasem, který je slyšet.

JUDr. TOMÁŠ KRAUS

ZAKLÁDAJÍCÍ ČLEN SKŽ, SOUČASNÝ ČLEN VÝBORU SKŽ; TAJEMNÍK FŽO

Nechci znít jak Kosmova kronika, tedy Vyprávění bájných starců, ale myslím, že jsem jeden z mála, kteří byli u úplných začátků naší Společnosti. A tak to chci připomenout.

V době polistopadové euforie, kdy jsme se s nadšením pustili do věcí, které byly do té doby zcela nepředstavitelné, jsme začali znovu dávat dohromady i zbytky židovské komunity. Naši rodiče

a prarodiče prošli peklem nacistického holocaustu, a pokud se jim podařilo přežít, byli vystaveni novým útrapám, které na ně nachystala další totalita, tentokrát komunistická. Není proto divu, že se nás po listopadu 1989 a začátkem roku následujícího nesešlo tak mnoho. Ale s o to větším elánem jsme se pustili do mnoha projektů a vizí, o kterých jsme do té doby mohli jen snít.

V celé obnově naší komunity se hrál obrovskou roli pak doktor Dezider Galský. Byl to člověk s velkým charismatem a autoritou, který se svého času omylem ocitl ve funkci předsedy Rady Židovských náboženských obcí. Bylo to koncem let sedmdesátých a toho omylu se dopustili „soudruzi“, když „Duniho“ na tohle místo dosadili s očekáváním, že jej budou – stejně jako jeho předchůd-

ce – mít zcela pod kontrolou. A s ním celou obec. Že se zásadně spletli, zjistili záhy. Barbra Streisand přijela do Prahy natočit svůj slavný film „Yentl“ a asistent kongresmana Vanicka (spoluautor obávaného Jackson-Vanickova dodatku byl původem z Čech a zavítal tehdy do své pravlasti) Mark Talisman dohodl legendární výstavu „Precious Legacy“ ze sbírek – tehdy ještě – Státního židovského muzea, která cestovala několik měsíců po celých Spojených státech. To vše za podpory a asistence doktora Galského. Nebylo tedy divu, že se jej režim pak co nejrychleji potřeboval zbavit a z funkce jej ze dne na den odvolal.

Jedna z prvních věcí, kterou jsme po listopadu udělali, bylo to, že jsme jej do této funkce opět vrátili. A využili jsme jeho obrovských znalostí a mezinárodních kontaktů. Byl to právě on, na jehož popud se v Praze konala legendární konference International Council of Christians and Jews, na kterou se sjela celá řada významných osobností, v čele se Sirem Sigmundem Sternbergem.

Tehdy jsme objevili, že dialog mezi křesťany a Židy běží na západ od našich

hranic již delší dobu, jen jsme o něm my, kteří jsme žili za železnou oponu, nic nevěděli. Bylo to zjištění, které nás na jednu stranu překvapilo, ale zároveň i potěšilo, protože jsme se mnozí – jak z křesťanské strany, tak z té židovské – znali. Paradoxně nás semknul komunistický režim, který v nás – asi přirozeně, jak se později ukázalo – viděl nepřítele a jako s takovými s námi zacházel. Ostatně naši duchovní museli zastávat společně podřadné profese, myli spolu výlohy a topili v kotelnách.

Po obrovském úspěchu konference jsme si řekli, že by bylo dobré náboženský dialog vést dále i v českém prostředí a že bychom k tomu měli vytvořit speciální instituci. A tak vznikla naše Společnost. Měli jsme tehdy – možná trochu naivní – představu, že se nám podaří oslovit všechny křesťanské sbory a všechny židovské obce. Možná, že se to svého času i podařilo, ale činnost naší Společnosti se nakonec ustálila jen v omezené míře, dané především finančními možnostmi. Ostatně jako mnoho jiných – nejen našich – tehdejších projektů a vizí.

Přesto ale můžeme konstatovat, že se nám mnohé podařilo, i když to je možná jen nehmatatelná křehká substance. Není náhodou, že to byla Česká republika, která se snažila do Evropské ústavy zakotvit ideu křesťansko-židovských kořenů naší civilizace, což zní dodnes z úst mnoha politiků, a to nejen jich. A není náhoda, že jsme v mnoha věcech – a nejsou to jen restituce – vždy postupovali společně. Naše vztahy s představiteli katolické církve i Ekumenické rady církví a jejích jednotlivých členů – které mnozí z nás vnímáme jako zcela přirozené přátelství – zdaleka nejsou obvyklé v evropském ani světovém měřítku. Konec konců o tom svědčí i náš vztah k Izraeli, který není v současné Evropě obvyklý, a to i ze strany některých církevních institucí.

„Nostra Aetata“ i „Dabru Ememt“ jsou významnými dokumenty, ale nenahradí lidské přátelství a vzájemný respekt. A tak doufejme, že naše jubileum bude vnímáno jen jako jedno ze zastavení. Po něm bychom měli pokračovat v načaté cestě. Třeba bude při ní někomu inspirací i Vyprávění bájných starců.

DOC. JIŘÍ BENEŠ, TH.D.

Teolog a hebraista působící na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy jako vedoucí Katedry biblistiky a judaistiky

25 let činnosti SKŽ

I když jsem v SKŽ v podstatě aktivně nepůsobil, uveřejnil jsem v periodiku několik článků a ze srdce jsem s programem SŽK souzněl. Považuji vytrvalé pokusy o rozhovor mezi oběma komunitami za velmi důležité a zejména pro křesťany přínosné. Oceňuji existenci a úroveň Zpravodaje SŽK (dnešní Revue SKŽ – pozn. redakce). Spoustu článků, které zde byly uveřejněny, bylo pro mě velmi objevných (za všechny chci zmínit Balabánovu reflexi Jóba a Hellerovy studie ke jménům Izraelských kmenů). Kulturní akce jsem sledoval zpovzdálí, ale s velkým potěšením. Chtěl bych všem, kdo se podíleli na aktivitách SŽK vyjádřit svůj hluboký obdiv a poděkování za všechny, kdo vaše aktivity s velkým užitekem přijímají a reflektují. Z osobních rozhovorů vím, že je to pro ně inspirativní a posouvá je to v jejich přemýšlení.

Čemu se mohou křesťané učit od Židů?

Z mého pohledu je to jejich vztah k vlastní tradici, která je vede k tomu, aby vůči všemu tomu, čím židovská (izraelská) komunita v minulosti prošla, nezůstávali v pozici vzdálených pozorovatelů, kteří jen evidují informace. Pro běžného praktikujícího Žida není zabývání se Tórou jen náboženská hra, zábava či exhibice vlastních intelektuálních dovedností. Je to způsob života, formovaný slovem Hospodinovým, slovy Tóry. Je to praxe převádění prorockého slova v jednání, je to jiná forma inkarnace Slova. Pro mě je tedy trvale inspirativní jednak vůle této komunity žít v souladu s požadavky Nejvyššího, uskutečňovat jeho přikázání, jednak po mnoha generacích udržovaná soustředěnost na studium. A za tím vším v pozadí je vztah k Bohu, neboli židovská zbožnost, jak je nejvýrazněji zřetelná

z bohoslužeb a modliteb, ale také z mystiky. Osobně mě pak v mém životě posiluje trpělivost židovské komunity, neboli utrpení, jímž tato komunita procházela a prochází, resp. vůle se z vlastního utrpení učit a tuto zkušenost zakomponovat do života nové generace. Propracovaný systém náboženského vzdělávání, formování nové generace, je také hodnota, kterou židovská komunita může křesťana obohatit.

ŽIDOVSKO-KREŠŤANSKÉ VZŤAHY DNES: TÉMY, VÝZVY, PERSPEKTÍVY

Pavol Bargár

V minulom roku sme si pripomenuli 50. výročie vydania dokumentu *Nostra aetate* (1965), ktorý bol jedným z výstupov 2. vatikánskeho koncilu. Táto Deklarácia o vzťahu (Rímskokatolíckej) cirkvi k nekresťanským náboženstvám znamenala zásadný prielom vo vzťahoch medzi kresťanmi a Židmi. Aj keď ide o rímskokatolícky dokument, mal obrovskú dôležitosť aj pre ostatné kresťanské tradície a cirkvi. *Nostra aetate* zohrala napríklad veľkú úlohu pri formulácii niektorých dokumentov Svetovej rady cirkví (SRC) týkajúcich sa židovsko-kresťanských vzťahov. Zároveň je však potrebné dodať, že k prehodnocovaniu pomeru kresťanstva a judaizmu, k snahe o nové pochopenie Židov ako Božieho ľudu a následne i k zodpovedajúcemu správaniu sa voči nim dochádza na strane kresťanov prakticky už od konca 2. svetovej vojny.

Medzinárodná rada kresťanov a Židov (ICCJ), v súčasnosti asi najvýznamnejšia organizácia usilujúca o dialóg a spoluprácu medzi kresťanmi a Židmi, bola napríklad založená vo švajčiarskom Seelisbergu už v roku 1947. Vo svojom zakladajúcom dokumente, ktorý sa stal známym ako „Desať bodov zo Seelisbergu“, jej išlo o polozenie základov, ktoré by kresťanským cirkvám pomohli odstrániť takmer dvetisícročné dedičstvo kresťanskému antijudaizmu. To našlo svoje strašné historické vyvrcholenie v antisemitizme a šoa (holokauste). Avšak až počnúc dokumentom *Nostra aetate* sa problematika kresťansko-židovských vzťahov stala pre cirkvi skutočne „mainstreamovou“ záležitosťou. Ako zdôrazňujú odborníci na židovsko-kresťanský dialóg, posledných 50 rokov je prakticky prvým obdobím v dejinách, keď Židia a kresťania môžu skutočne slobodne a tvorivo spolu čítať a vykladať svoje sväté Písma, diskutovať o teologických a iných súvisiacich otázkach, či realizovať spoločné projekty v oblasti duchovnej, kultúrnej, sociálnej, humanitárnej alebo inej.

Tento článok si kladie za cieľ stručne predstaviť niektoré z tém, ktorým sa v oblasti židovsko-kresťanských vzťa-

hov od 2. svetovej vojny dostávalo veľkej pozornosti. Konkrétne ide o antisemitizmus, snahy o konverziu Židov ku kresťanstvu a otázku Štátu Izrael. Následne sa pozrie na teologické a iné otázky, ktoré v súčasnosti tvoria obsahovú náplň židovsko-kresťanských vzťahov. Záver bude predstavovať určitý výhľad do budúcnosti dialógu a spolupráce medzi kresťanmi a Židmi. Článok je písaný ako reflexia z pohľadu protestantského teológa aktívne angažovaného v židovsko-kresťanskom dialógu.

Antisemitizmus

Ako sme už naznačili vyššie, kresťanský antijudaizmus, vyznačujúci sa učením o zástupnej vine všetkých Židov za smrť Ježiša Krista (bohovražda) alebo teológiou náhrady (t.j. že kresťania nahradili v úlohe Božieho ľudu Židov, ktorí svoje vyvolenie stratili v dôsledku odmietnutia Ježiša ako Mesiáša), bol podhubím pre vznik jedného z najdesivejších učení/(iracionálnych) postojov v dejinách ľudstva – antisemitizmu. Zmieňovaná konferencia v Seelisbergu jednoznačne zavrhol antisemitizmus a stereotypizáciu Židov. Po nej začali zaznievať obdobné hlasy z mnohých

ďalších kresťanských cirkví, spoločností a platforiem. Dnes prakticky všetky hlavné prúdy kresťanstva antisemitizmus odmietajú, ba čo viac explicitne ho označujú ako hriech.

Situácia však zďaleka nie je taká jednoduchá, ako by sa podľa oficiálnych dokumentov a vyjadrení mohla javiť. V prvom rade je potrebné zmieniť postoj určitej časti kresťanov (patriacich väčšinou, no nie úplne, do liberálnejších či progresívnejších kruhov), ktorí si v dôsledku svojej kritiky politiky Štátu Izrael a podpory Palestíncov vyslúžili označenie antisemiti. Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že Štát Izrael je práve tak kritizovateľný ako hociktorá iná krajina na svete a že legitímna kritika jeho politiky v žiadnom prípade nie je antisemitizmom. Označovať postoj oných kresťanov za antisemitizmus preto v mnohých prípadoch nie je spravodlivé. Na druhej strane je však potrebné uznať, že existujú kresťania (ako aj iní ľudia), ktorí si pre Štát Izrael vyhradzujú „špeciálnu“ kritiku a používajú kritériá a osobné zaujatie, ktoré neuplatňujú v prípade žiadneho iného štátu. V takom prípade je už s najväčšou pravdepodobnosťou ich postoj a jednanie za hranicou, kde končí legitímna kritika a začína antisemitizmus.

Po druhé je nutné vziať vážne skutočnosť, že i v dnešnej dobe sa ešte stále pomerne často dozvedáme o prípadoch kresťanských duchovných, ktorí z kaza-teľní kázu antisemitské výroky založené na stereotypizácii, nesprávnej teológii, či chybnom výklade Písma a vychádzajúce z osobnej zaujatosti a nenávisti. Je zaujímavé, že k takýmto udalostiam dochádza v rozličných cirkvách bez ohľadu na tradíciu alebo teologické pozadie.

A napokon za zmienku stojí i zaujímavý fenomén tzv. kresťanského filosemitizmu. Vyskytuje sa predovšetkým v niektorých konzervatívnejších evanjelických alebo letničných/charismatických spoločnostiach. Kresťania z týchto kruhov nezriedka deklarujú svoju lásku

voči Židom a vyjadrujú podporu Štátu Izrael, no táto láska i podpora sú v prvom rade súčasťou ich teológie, ktorá vníma Židov ako nástroj Božieho plánu súvisiaceho s príchodom Mesiáša. Židia sa v tomto pláne stávajú len o málo viac než prostriedkom na jeho dosiahnutie. Prakticky sa nepočíta so Židmi ako ľuďmi, stvorenými Božími bytosťami obdarenými ľudskou dôstojnosťou a hodnotou. Filosemitizmus a antisemitizmus sú preto de facto dvomi stranami tej istej mince.

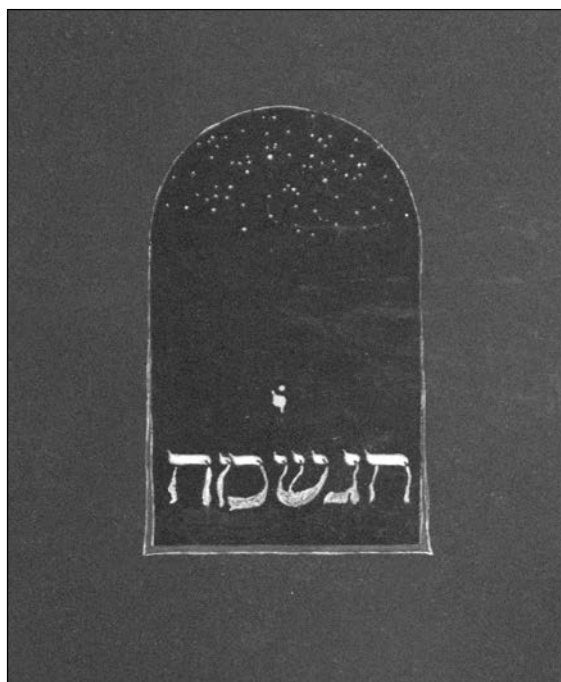
Misijné snahy o konverziu Židov

Táto otázka ešte stále rozdeľuje kresťanov rôznych denominácií a prúdov. V zásade tu proti sebe stoja dva tábory. Príslušníci prvého z nich trvajú na tom, že matúšovské Veľké poverenie sa týka aj Židov ako jedného zo zmieňovaných „národov“. Židia sú vnímaní ako ničím sa neodlišujúci od ostatných ľudí – teologicky videné to znamená, že sú tak, ako všetci ostatní, pod mocou hriechu a potrebujú vykúpenie, ktoré im môže priniesť len Božie spasné konanie v Ježišovi Kristovi. Ba čo viac, Židom by mala zo strany kresťanov byť poskytovaná špeciálna misijná pozornosť a starostlivosť, pretože podľa biblického podania je Ježiš v prvom rade Mesiášom Židov.

Naproti tomu druhá skupina zdôrazňuje, že Božia zmluva so židovským národom je stále platná a že Židia sú spasení práve ako Židia, ako príslušníci ľudu tejto zmluvy. Teologicky povedané, platí pre nich iná ekonómia spásy. Inými slovami, nie je potrebné, aby sa stali kresťanmi, pretože Hospodin sa k nim už priznal a prijal ich za svojich. To neznamena, že Ježiš Kristus by pre Židov nemal žiadny význam – tento význam je však odlišný než v prípade „gójov“ (ne-Židov). Židia sú Ježišom volaní k vernosti k zmluve s Hospodinom a k tomu, aby uznali kresťanov ako právoplatný ľud „druhej zmluvy“. Tieto dôrazy sa zakladajú predovšetkým na tom, čo sa v teologickom a biblickom bádani označuje ako „nová perspektíva na Pavla“ a nové výklady listov tohto apoštola (predovšetkým jeho List Rimanom).

Štát Izrael

Málokterá téma, ktorá sa objavila v nedávnej minulosti, rozdeľuje kresťanov tak, ako vzťah ku Štátu Izrael. Existujú kresťania, ktorí moderný Štát Izrael považujú za nástupcu a pokračovateľa biblického Izraela – Dávidovho či Šalamúnovho kráľovstva. Vnímajú ho ako jeden z prostriedkov Božieho jednanja vo svete a ako takému mu pripisujú osobitný teologický význam a špeciálny status odlišujúci sa od ostatných štátov sveta. Na druhej strane spektra sú potom kresťania, ktorí – ako sme už naznačili – tak-

tiež vnímajú Štát Izrael ako „špeciálny“ – v tom, že mu vyhradzuje špeciálne ostrú kritiku, nezriedka idúcu za hranicu toho, čo je už nutné vnímať ako prejav antisemitizmu. A samozrejme, medzi týmito dvomi extrémnymi pólmi sa nachádza celé spektrum postojov, pestré ako samotné súčasné kresťanstvo.

Je bohužiaľ nutné konštatovať, že existuje len veľmi malá miera konštruktívnej diskusie medzi kresťanmi zastávajúcimi odlišné stanoviská k otázke Štátu Izrael, resp. k izraelsko-palestínskemu konfliktu. Ako ukazuje prípad SRC ešte z nedávnej minulosti, u ľudí angažovaných v židovsko-kresťanskom dialógu sa akosi automaticky všeobecne predpokladá, že majú až nekriticky podporovať Štát Izrael. A naopak, v prípade ľudí usilujúcich o spravodlivosť (porov. bývalý program SRC „spravodlivosť, mier a integrita

stvorenia“) sa zase očakáva, že budú stáť na strane Palestíncov. Samozrejme, ľudia angažovaní v židovsko-kresťanskom dialógu vedia, že realita je oveľa pestrejšia a usilujú sa tento schematický, čierno-biely obraz narušovať, avšak je potrebné vykonať ešte veľké množstvo práce, a to len v snahe o začiatok samotnej otvorenej a konštruktívnej komunikácie, ani nehovoriac o praktických krokoch v prospech mieru a zmierenia. Bohužiaľ, aktuálny vývoj na Strednom východe i po celom svete značne znižuje šance na vyriešenie konfliktu v dohľadnej budúcnosti.

Teologické otázky a to ostatné

K prehodnocovaniu vzťahu kresťanov k Židom z teologickej perspektívy dochádza už od seelisberskej konferencii v roku 1947. Táto zavrhol teológiu nahradenia a, naopak, zdôraznila neustálu platnosť Hospodinovej zmluvy so židovským národom. Následne sa v teologických kruhoch začalo uvažovať o teologickom význame skutočnosti, že Ježiš, jeho matka Mária i jeho učeníci boli Židia. O niečo neskôr sa začal skúmať i význam židovskej identity apoštola Pavla. V tomto ohľade je vhodné zmieniť i ďalší dokument ICCJ, „Výzva obnoviť záväzok: Dvanásť berlínskych bodov“ (2009), ktorý predstavuje akúsi aktualizáciu dokumentu zo Seelisbergu.

Tento v rámci prehlbenia teologického pochopenia judaizmu volá kresťanov k tomu, aby zdôrazňovali spoločnú misiu Židov a kresťanov pri príprave sveta na príchod Božieho kráľovstva či Budúceho veku.

Berlínsky dokument je okrem toho zaujímavý hneď z viacerých ďalších ohľadov. Na rozdiel od seelisberského dokumentu je, napríklad, orientovaný nielen na kresťanov, ale aj na Židov. Spolu s ďalším významným vyhlásením *Dabru emet* (2000; v tomto prípade ide o čisto židovský dokument) predstavoval silný impulz pre židovských teológov, aby začali vnímať kresťanstvo z teologickej perspektívy: ako legitímny fenomén, ako právoplatnú cestu spásy a zmluvu uzavretú medzi (ich) Bohom a iným ľudom, než sú Židia. Zároveň je však potrebné povedať, že stále existuje

značná časť Židov i židovských teológov/rabínov, ktorí takéto názory odmietajú a zastávajú názor, že Židia a kresťania spolu jednoducho nemôžu zmysluplne diskutovať o teologických otázkach, pretože ide o dve mimobežné skutočnosti. Inými slovami, Boh Hebrejskej Biblie nie je podľa nich identický s Bohom Ježiša Krista. Dodajme však tiež, že nie podľa všetkých týchto kritikov to musí nutne znamenať nemožnosť akéhokoľvek dialógu. Tabu platí len pre oblasť teológie; Židia a kresťania spolu môžu plodne diskutovať a spolupracovať v mnohých iných oblastiach (tzv. dialóg života).

12 berlínskych bodov je taktiež významných v tom ohľade, že sa obracajú na kresťanov a Židov spoločne s ostatnými ľuďmi. V tejto súvislosti zaujímajú význačné miesto moslimovia ako posledný člen trojice tzv. abrahámskej ekumény. Táto otázka predstavuje jednu z najdôležitejších tém a zároveň posunov v rámci židovsko-kresťanských vzťahov v súčasnosti. Mnoho účastníkov židovsko-kresťanského dialógu dôrazne volá po rozšírení dvojstranného rozhovoru na rozhovor trilaterálny – t. j. na zapojenie islamu. Argumentuje sa tým, že takýto krok by bol prínosným predovšetkým z hľadiska výkladu svätých Písem (nové pohľady na „staré známe texty“ z perspektívy tých, ktorí vo svojich vlastných posvätných spisoch majú častokrát rovnaké postavy či témy, avšak tieto sú vykladané odlišne), no taktiež by mohol priniesť inovatívne a svieže teologické podnety. Konkrétnymi príkladmi tohto vývoja v súčasnosti sú hlavne Abrahámovské fórum ICCJ či prax spoločného uvažovania nad Písmom medzi Židmi, kresťanmi a moslimami (*Scripture Reasoning*). V súvislosti so zapojením moslimov do rozhovoru medzi kresťanmi a Židmi je ale nutné podotknúť, že existuje veľmi veľa kresťanov i Židov, ktorí majú s takým niečím zásadné problémy a dôrazne odmietajú význam, ba čo i len teoretické opodstatnenie „abrahámskej ekumény“.

Ako sme už naznačili, Židia a kresťania (a v niektorých prípadoch spoločne s moslimami) sa okrem teologických otázok venujú rozhovoru a spolupráci aj v ďalších oblastiach. Berlínsky dokument napríklad explicitne zmieňuje oblasť medzináboženského a medzikultúrneho vzdelávania, medzikultúrnej spolupráce, sociálnej spravodlivosti, dialógu s politickými a ekonomickými orgánmi,

či environmentálnych snáh ako príklady činností, v ktorých môžu tieto náboženské komunity spoločne veľmi plodne spolupracovať. Okrem toho sa taktiež v čoraz väčšej miere objavujú príklady židovsko-kresťanskej (a takisto moslimskej) spolupráce v oblasti etiky a hodnôt alebo úsilia o mier a zmierenie.

Výhľady do budúcnosti

Ako sme mohli vidieť z predchádzajúcich odsekov, oblasť židovsko-kresťanských vzťahov je živým poľom, na ktorom sa stretávajú, prelínajú, dopĺňajú či dostávajú do konfliktu rozličné názory v súvislosti s mnohými témami. Je zaujímavé, že sa objavujú témy nové (dialóg s islamom ako tretím partnerom abrahámskej ekumény, medzináboženská spolupráca v globalizovanom svete), zatiaľ čo diskusia neutícha ani nad „tradičnými“ otázkami a problémami (antisemitizmus, otázka zmluvy či zmlúv s Hospodínom). Dá sa očakávať, že tento vývoj bude pokračovať aj do budúcnosti. Je dobré vidieť, že Židom i kresťanom sa zväčša darí neostať príliš zahľadenými do seba a svojho vlastného dialógu, ale venovať sa tiež otázkam so širším spoločenským presahom. O tom svedčia i témy výročných konferencií ICCJ, ktoré sa v posledných rokoch venovali napríklad sekularite (Aix-en-Provence 2013), multikulturalizmu a sociálnej zodpovednosti (Manchester 2012) alebo náboženstvám a ideológiám (Varšava 2011).

V najbližších rokoch bude kľúčové prekonať vzájomnú nedôveru, ktorá v mnohých ohľadoch vo vzťahoch medzi kresťanmi a Židmi stále ešte panuje. Táto je dedičstvom stáročí trvajúcej nenávisti a prenasledovaní (v drvivej miere) zo strany kresťanov a ani posledné dekády ju zatiaľ nedokázali vymazať. Z kresťanskej perspektívy je však potrebné dodať, že ide tiež o nedôveru medzi kresťanmi navzájom, predovšetkým v otázkach, akými sú status Štátu Izrael či organizované snahy o konverziu Židov. Cieľom nemá byť ani tak zjednotenie názorov, ale skôr odstránenie predsudkov, vyjasnenie (dez)interpretácií vzájomných postojov a začiatok konštruktívneho dialógu.

A napokon, ako čoraz nevyhnutnejšia sa javí potreba uvažovať nad židovsko-kresťanskými vzťahmi z globálnej

perspektívy. Kresťanstvo sa v ostatných desaťročiach stáva skutočne svetovým náboženstvom s kontextuálnymi prejavmi viery a lokálnymi teológiami, a nielen severoatlantickým exportom. Čo sa Židov týka, tí majú s inkulturáciou a kontextualizáciou svojej viery mnoho skúseností a úspechov, keďže za posledných viac než dvetisíc rokov žili väčšinou v diasporách. Pre vitalitu a relevantnosť židovsko-kresťanského dialógu a spolupráce bude preto kľúčové, aby sa dokázal odpútať od prílišnej spätosti s euro-severoamerickým kontextom a angažovať i účastníkov z iných častí sveta a kultúrnych okruhov, predovšetkým z globálneho Juhu. V tomto ohľade už boli vykonané určité kroky, napríklad v podobe niekoľkých konferencií medzi Židmi a kresťanmi z Afriky, Indie či Číny, ktoré organizovala SRC. Je preto škoda, že tieto projekty v posledných rokoch ustali. Ďalším pozitívnym znakom je však výročná konferencia ICCJ, ktorá sa v roku 2014 konala v argentínskom Buenos Aires a bola venovaná v hlavnej miere latinskoamerickým perspektívam a otázkam.

Tomuto článku sa snáď podarilo ukázať, že židovsko-kresťanské vzťahy a dialóg sú živou a dynamickou oblasťou medzináboženského a medzikultúrneho stretania sa. Je nepochybné, že tu je veľa starých i nových problémov, ktoré nedávajú príliš mnoho dôvodov k optimizmu. Aj keď v mnohých oblastiach sa vykonali veľké pokroky (biblistika, oficiálna náboženská politika na najvyššej úrovni, do značnej miery tiež teológia), je až prekvapivé, v koľkých ohľadoch sa situácia javí tak, ako keby posledných 50 či 60 rokov vôbec neprebehlo (konkrétne ide o neustále sa objavujúce „staré“ formy antisemitizmu, ku ktorým sa pridávajú tie nové). Súčasný vývoj však vzbudzuje i známky nádeje, a to hlavne tým, že do dialógu sa aktívne zapájajú aj ľudia z iných kontextov než sú jeho tradičné ohniská, t. j. Európa, Severná Amerika či prípadne Izrael, a to vrátane mladých ľudí. Nesmierne pozitívne je taktiež, že sa objavuje čoraz viac iniciatív „zdola“, na tej najnižšej, lokálnej úrovni. Zostáva preto nádejou, že Židia a kresťania budú aj naďalej pokračovať v spolupráci na svojej spoločnej misii: účasti na príchode Božieho kráľovstva/Budúceho veku.

Článok pôvodne vyšiel v časopise *Misiologické fórum* 1 (2015), s. 32-36.

KÁZÁNÍ PRONESENÉ NA POHŘBU DOC. VĚRY POKORNÉ

Lukáš Klíma

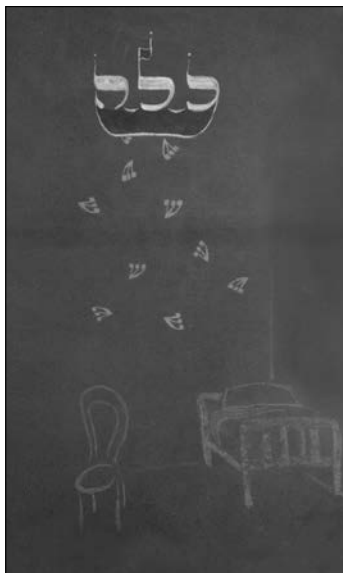
Milí přátelé, na smutečním oznámení o úmrtí Věry Pokorné čteme slova z knihy Zjevení Janova: „*Blahoslavení mrtví, kteří umírají v Pánu. Ano, praví Duch, ať odpočinou od svých prací, neboť jejich skutky jdou s nimi.*“ (Zj 14,13). Tento verš bude také základem biblického kázání pro tuto chvíli.

Vyjadřuje se zde blahoslavenství, které je zvláštní v tom, že se týká mrtvých. Ne automaticky všech mrtvých, nýbrž výslovně těch, kteří umírají v Pánu. Blahoslavený je ten, kdo má v Božích očích dobrou budoucnost, kdo má podíl na Božím království. A zde je to řečeno o těch, kdo vytrvali až do konce svého života ve spojení s Pánem, tedy s Ježíšem Kristem. Je to řečeno o těch, kteří mu zachovali věrnost i v době různých životních zkoušek a pronásledováních.

Biblická blahoslavenství můžeme obecně chápat jako výraz pro smysluplný život, pro život, ke kterému se Bůh přiznává. Kontextem tohoto blahoslavenství je pronásledování těch, kteří se odmítanou přizpůsobit mocenským strukturám. Strukturám, které si pro sebe nárokují božské pocity a autoritu. Je to blahoslavenství těch, kteří doplácí na to, že si ne nechají vnutit určitý styl myšlení, který je represivně vyžadovaný a prosazovaný vládnoucí mocí, která hrubě přesahuje své kompetence.

Smrt těchto blahoslavených je zde zároveň představena jako odpočinek od jejich namáhavé práce. Důležité při tom je, že smrt neanuluje dobré dílo jejich života. Jejich skutky jdou s nimi. Následují je. Výraz „*skutky*“, který je zde takto použitý, pochází z židovského dobového jazyka a byl používán v souvislosti s posledním soudem (2Bar 14,12; 4Ezd 7,35.77). Jde o termín pro lidské činy, které před konečným Božím soudem obstojí.

Knihy Zjevení Janova na jiném místě rozvádí, o čem se v těchto skutcích konkrétně jedná. Ježíš tam říká: „*Vím o tvých skutcích, lásce a víře, službě a vytrvalosti; vím, že tvých skutků je čím dál víc.*“ (Zj 2,19).

Nejedná se zde o nějaké skutkaření, o nějaké záslužnictví před Bohem. Tyto skutky jsou prostě konkrétní projevy lidské lásky a víry, služby a vytrvalosti. V těchto skutcích se ukazuje, co z lidského života obtočí i za hranici smrti, co obtočí před Božím soudem. Zmínka o těchto skutcích v sobě nemá nic záslužnického také proto, že tyto skutky člověka nepředcházejí jako prostředek pro získání spásy. Naopak, ony ho následují. Následují ho i za hranici smrti a my pozůstalí je zakoušíme i tehdy, když zde jejich autor už není, ale dobré ovoce jeho skutků zde po něm zůstává.

V listě Židům jsou tyto skutky tím, co je uchováno ve vzpomínce Boha, protože on nezapomíná na „*skutky naší lásky.*“ Píše se tady: „*Bůh není nespravedlivý, a proto nezapomene, jak jste se skutky své lásky k němu přiznali, když jste sloužili ... bratřím.*“ (Žd 6,10). Opět jsou tyto skutky blíže určeny jako skutky lásky a služby.

Skutky, kterými se člověk přiznává k Bohu tím, že slouží lidem.

Projevovat skutky lásky, umět takto sloužit, zároveň čelit manipulaci mocenských tlaků a uchovat si při tom radost ze života, smysl pro jeho krásu a bohatství, to jsou důležité motivy, které nacházíme i v životě naší zesnulé. Proto se s ní dnes můžeme loučit nejen s bolestí nad jejím odchodem, ale i s vděčností za její život a s nadějí na nové setkání v Božím odpočinutí.

Toto odpočinutí je pro toho, kdo se v životě namáhal, Boží nabídkou pokoje, který je završením náročného lidského života. Po životě naplněném smysluplnou činností je možné přijmout smrt jako odpočinek po práci.

Životní dílo naší zesnulé sestry bude připomenuto v osobní vzpomínce jejím manželem. Já zmíním jen jeden obraz, jednu jazykovou asociaci, která se mně v minulých dnech vracela, když jsem na ni a na její práci myslel. Ona v posledních letech spolupracovala s izraelským prof. Reuvenem Feuersteinem a jeho výukové metody zprostředkovávala v naší zemi. To jméno Feuerstein, které znamená „*pa-zourek*“ nebo „*ohnivý kámen*“, mně připomnělo jeden biblický verš z proroka Ezechiela, kde se píše: „... *pobýval jsi na svaté hoře Boží, procházel ses uprostřed ohnivých kamenů.*“ (Ez 28,14).

Procházet se uprostřed ohnivých kamenů, to je pradávňý mytický obraz pro mimořádnou důležitost, pro podíl na něčem velmi vzácném. Ohnivý kámen je něco, co žhne, co vydává obrovskou energii.

Nevím, jestli se dá spolupráce s profesorem Feuersteinem přirovnat k procházení se uprostřed ohnivých kamenů. Ale vnímám, že se touto spoluprací mohla Věra Pokorná podílet na něčem opravdu důležitém, vzácném a hodnotném. Na něčem, co pro ni profesně bylo vyvrcholením jejího hlubokého zájmu o co nejúčinnější pomoc lidem, kteří mají problémy s učním. Věra Pokorná minulou středu (31. 8.) odpočinula od svých prací a její skutky jdou s ní. Amen.

BÁSNĚ NADĚJE – LEA GOLDBERG

Josef Blaha

Lea Goldberg patří spolu s básnířkou Ráchel a Dahliou Ravikovitch k největším hebrejským básnířkám dvacátého století. Jako hebraista a zároveň duchovní se snažím věřícím přiblížit moderní a částečně i středověkou hebrejskou poesii. Poesie má dar vyjádřit neobvyklým a často prostým způsobem to, co filosofie nebo teologie opisují dlouhými a často složitými a málo srozumitelnými termíny nebo definicemi.

Martin Heidegger napsal, že „poezie je buď zapírána jako marné prahnutí zbloudivší do neskutečna a odmítána jako útěk do idylly, anebo se básnictví řadí k literatuře. Jeho platnost se hodnotí měřítkem aktuality.“¹ Ačkoliv Heidegger bezesporu patří k největším filosofům dvacátého století, je velmi smutné, že nikdy nepřiznal svůj antisemitismus² a také to, že byl od vzniku Hitlerovy NSDAP v roce, kdy vyhrála volby, až do konce války, aktivním členem této strany. To vyšlo najevo při nedávném vydání jeho deníků³. Přesto ale podle mého názoru není možné, i přes tuto velmi smutnou stránku Heideggera, upírat jeho genialitu v otázce po bytí,⁴ kterou si jako filosof kladl velmi pozitivně, a tak je některými chápán jako existencialista, ale podle mého názoru je to první filosof moderní doby, který vážně promýšlí odkaz Aristotela.

Může se zdát, že obdiv Heideggera k Německu, který bohužel sahal až za hranice obvyčejného obdivu a týkal se i nacistického režimu, je nepřekonatelnou překážkou pro židovského čtenáře, nemusí však tomu být tak.⁵ Mnoho Židů byli Heideggerovými žáky,⁶ mezi nimi i Emmanuel Lévinas, který napsal: „Heideggerův způsob filosofování a styl jeho myšlení lze nejpřesněji charakterizovat jako protiklad platonského způsobu, jak pojímat mysl jako vyhnanou do světa. Ne snad, že by Heidegger opomíjel výsadní místo člověka v realitě. Avšak temný styk s realitou a jejími mocnostmi, ať již jsou jakkoli nepřátelské – tíha, s níž skutečnost leží na nás, náš útěk před ní – to vše je již důvěrný vztah s ní, rozumnění. Již vždy jsme s realitou nějak srozumění.“⁷

Lea Goldberg, básnířka, se narodila roku 1911 v Královci ve východním Prusku.⁸ Už toto nám ukazuje na souvislost, neboť v nedalekém Kaunasu se narodil o pět let dříve – tedy roku 1906, nejvýznamnější francouzský židovský filosof druhé poloviny dvacátého století, Emanuel Lévinas.⁹ „Lévinas je myslitelem dvacátého století, tj. věku poznamenaného mnoha tragédiemi. Lévinasova odpověď na výzvu tohoto věku není pesimistická; je to odpověď, která je k člověku náročná a mnohé od něho vyžaduje. Hrůzy dvacátého století, zejména ty, jež se projeví ve druhé světové válce, nás podle Lévinase nemají vést k beznaději, nýbrž naopak probudit a povzbudit jako jakýsi imperativ.“¹⁰

Tento imperativ je podle Lévinase především v jeho posledním díle – odpovědnost, a výzva, která nehledá odměnu, ale přiznává si vlastní vinu podle bratrů Karamazových. Lévinas už jako dítě četl v originále ruské klasiky, zvláště byl ovlivněn Dostojevským a především románem Bratři Karamazovi: „My všichni jsme vinni a já jsem vinný na prvním místě.“¹¹ Zima, především ruská zima, je tématem mnoha básní, hlavně z Ruska, kde se Lea Goldberg narodila. Báseň, kterou nyní čtenář bude číst, líčí romantiku ruské zimy.

*Bílé dny*¹⁴

*Bílé dny se protahují...
Stejně jako v létě paprsky Slunce!!!
Pocit štěstí, který spočívá v tom,
Že je člověk sám
U širokého prostoru řeky.
Okna jsou otevřená –
Možná proto, aby člověk našel úlevu.*

*Jsou otevřená pro modř ticha.
Rovné mosty se tyčí do výše.
Do výše mezi
Včerejškem a dneškem.*

*Lidské srdce si pomalu zvyká
Na sebe sama.
Člověk tiše poslouchá,
Jak bije jeho vlastní srdce.
A snaží se o to, aby osladil
Jemné tempo.*

*Což je vše oseto trávou?
Člověk se usmíruje s osudem,
A vzdává se.
Jako malé dítě si jenom
Zpívá ukolébavku
Před tím, než zavře své oči a sladce usne.
Ano, je i čas na to,
kdy si vyčerpaná máma zdřímne,
Protože nemůže pořádkem zpívat.*

*Je tak snadné
snášet ticho těchto bílých a prázdných dnů!!!
Podívej se, mé oči už se naučily smát
a přestaly nést to, co je těžké.
A také se naučily spěchat...
Ptáš se, příteli, jak?
Víš, nyní se řídí ciferníkem hodin
A tím, jak na nich závodí
Minuta za minutou,
Kde jedna chvíle honí druhou.
Mezi včerejškem a dneškem
jsou přímé a vysoké mosty.*

Tato báseň svou krásou a vylíčením bílých zimních dní vyzařuje romantiku. Bílé dny ale svědčí také o holocaustu – o době, kdy zahynuli téměř všichni Židé v Evropě, jak o tom mluví báseň Dana Pagise: Je to vzpomínka na dny, kdy tento básník žil v koncentračním táboře. V zimě museli Židé stát často celé hodiny na mrazu a ještě je esesáci polévali ledovou vodou – jenom někteří Židé přežili.

Dan Pagis
הזכרת – Vzpomínka¹⁵

„Moje rodné město, Radauz v Bukovině, se mě zřeklo, když mi bylo deset let. V onen den na mě zapomnělo, jako kdybych byl mrtvý. Také já jsem na své rod-

né město zapomněl a tak jsme byli spokojeni oba dva. Ale včera, asi po dvaceti letech mi napsalo určitý druh vzpomínky. Jako nudná teta, která příbuzné svou přítomností jenom obtěžuje a vyžaduje si lásku z důvodu, že je stejné krve jako příbuzní. Dostal jsem ze svého rodného města úplně novou pohlednici, a na ní byla poslední zima. Na fotce byl vůz pokrytý plachtou. Tento vůz čekal ve dvoře. Kůň na fotce otáčí hlavu a s láskou se dívá na starce. Ten zavírá nějaké dveře. Zbyli ještě dva členové pohřebního bratrstva, zůstali na dvoře. Byli to hrobník a kůň.

Pohřeb byl ale nádherný. Všude kolem místa, kde se pohřeb konal, vál silný vítr. A v něm se na sebe mačkaly tisíce sněhových vloček. Každá z nich měla tvar hvězdy. Mráz způsobil, že se ze sněhové vločky stal krystal. Stále tu byl tento tlak, který byl naprosto zvláštní, pořád stejné iluze. Všechny sněhové vločky přece mají stejnou strukturu. Mají šest růžků, které jakoby z každé vločky utvářely vlastně tvar, který připomíná Davidovu hvězdu. Za malý okamžik se všechny rozpustí a změní se do beztvarého sněhu. Uprostřed této podívané mi mé staré a dobré rodné město připravilo hrob.“

Zde vidíme, že romantika dlouhých nocí v zimě, jak to prožívala Lea Goldberg, se pro většinu Židů za druhé

světové války stala nejhorší událostí – vražděním a ničením židovských životů, knih a všeho, co s Židy a s judaismem souviselo. Zatímco Lea Goldberg se už v roce 1935 zabývala v Tel Avivu. Byla to doba noci pro Židy v Evropě okupované nacisty. Lea Goldberg ale psala i básně pro děti, z nichž nejoblíbenější je ta následující.

*Co dělají laně v nocích?*¹⁶

Lea Goldberg

*Co dělají laně v nocích?
Zvedají vzhůru k nebi své velké oči.
A jako člověk, který sepne ruce a modlí se,
Tak ony, přáteli,
složí své tak lehké nohy,
A spí.*

*Kdopak bdí nad jejich
Sladkými sny?
Zdálky nad nimi bdí
Bílý měsíc.*

*Ale jenom zdálky...
Zdálky se na ně upřeně dívá
Co na nich pozoruje?
Podívá se do zahrady,
A najednou se usměje.
A řekne sýčkoví a šakalovi,
Usněte a buďte zticha.
O čempak se zdá laním v nocích?*

*Zdá se jim o tom, že si s nimi hráli
Velcí sloni.
Hráli s nimi kopanou,
A představ si, ti sloni byli bílí,
Jako by byli z mramoru.
A pokaždé, věř mi, pokaždé,
Vyhrály laně.*

*Kdo je vzbudí?
Kdo probudí laně z jejich spánku,
Když nastane čas rozbřesku?
Nebude to slon, a ani opice.
A nebude to ani šakal –
Viš, ani králík je nemůže vzbudit.
Nevzbudí je ani kohout,
Který ráno kokrhá,
A není to ani králík.
Ale – jitřní laň vzbudí své
Družky, laně.
Ano, jitřní laň¹⁷ probudí laně
Ráno ze spánku.
Ano, ranní laň je probudí
ze spánku.*

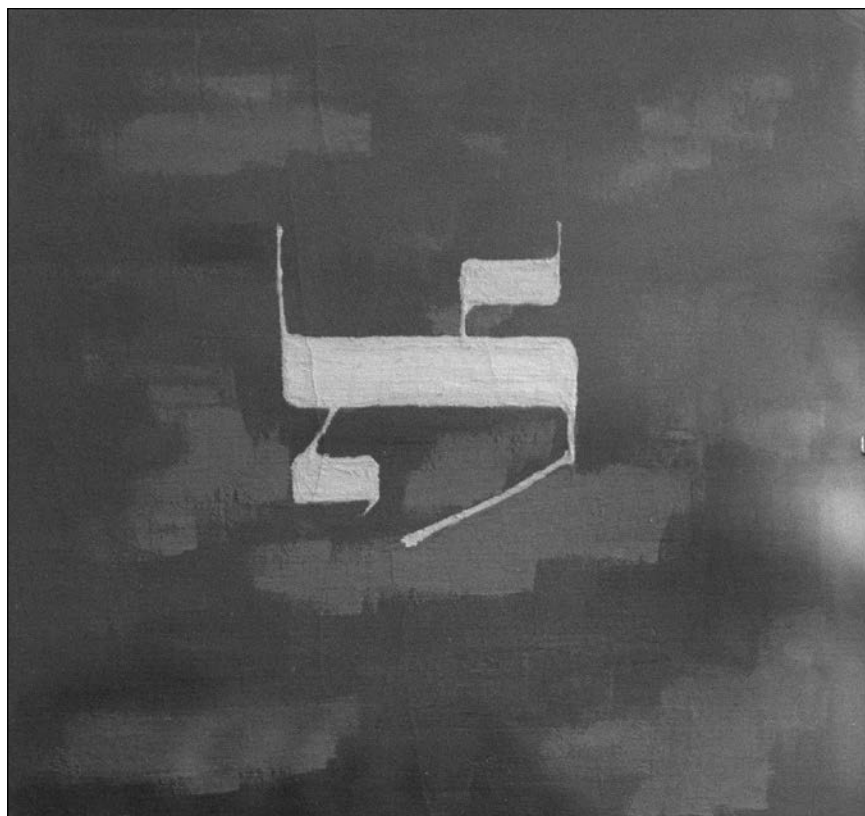
Židovský národ bývá nazýván národem knihy, ale dalo by se říci že je i národem hlasu – především Božího hlasu, jak je slyšet už v Žalmu 29. A flétna takovýto hlas vydává. Je to zvuk a především HLAS milovaného Pána, který oslovuje svůj lid Izrael. Člověk je „Posluchačem slova.“¹⁸ A slovo Boží je často jako teofanie zvýrazněno hlasem Božím – nebo i hudebními nástroji. A o tom mluví další píseň.

*Lea Goldberg
לילית¹⁹ – Flétna*

*Flétna je
tak prostá a čistá.
A přítom je i líbezná.
Ano, flétna.
Hlas, který flétna vydává
Je, přáteli, jako hlas,
Který pramení z lidského srdce.
Ano, to je flétna.*

*Melodie flétny
je jako
brouzdání se v potoce,
nebo, řekni mi, je snad melodie flétny
podobná říčce, která se rozbouřila?
Je jako písničky dětí.
Je jako šelest větru,
Anebo je jako bouře, která se blíží?
Je jako šelest větru
v zahradě, která rozkvétá?*

Ano, to je melodie flétny.

*Melodie flétny patří
Stromu, ano, patří i oblaku.
Tato melodie patří
Také stádům, která odpočívají.
Melodie flétny
Snad, snad –
Je určená horám
Ano, horám.
Melodie flétny je určena mému
malému bratru,
Ano, flétna,
Flétna.*

*Ten, kdo jí naslouchá,
Dobře ví,
Že melodie flétny
Proudí mou krví.
Že bude volat samou radostí,
Když flétna začne vydávat své tóny.
Melodie flétny
Je jako oblaka na nebi, která splývají.
V zahradě, která rozkvétá,
Ano, ano, příteli,
To je flétna.*

Z posledních dvou básní vidíme ob-
rovský optimismus, optimismus židov-

ského národa, který „opět je svobodným
lidem ve své vlasti a v Jeruzalémě.“²⁰ V Je-
ruzalémě Lea Goldberg strávila poslední
dny svého života a umřela roku 1970. Její
písně jsou ale aktuální a živé právě v naší
době, kdy svět i židovský národ tolik po-
třebuje optimismus a světlo čisté poesie,
která dává naději.

¹ Srov. Josef Blaha, *Tóra a láska: hebrejská poesie, mystika a píseň současnosti*. Praha 2016, Josef Blaha.

² Martin Heidegger, *Básnický bydlí člověk* (německo-české vydání). Praha 1993: OIKOMENH. Přeložil Ivan Chvatík, s. 77.

³ Srov. Abraham Mansbach, *Existence a smysl*. Martin Heidegger o člověku, jazyku a o umění (hebrejsky). Jeruzalém 1988: Hebrejská univerzita. Zvl. s. 166–194, kde autor pojednává o Heideggerově vztahu k nacismu.

⁴ Lutz Hochmeister, *Heideggers Testament: Der Philosoph, der SPIEGEL und die SS*. Ullstein Taschenbuch 2015.

⁵ Martin Heidegger, *Sein und Zeit*. Tübingen 1984. Max Niemeyer, s. 2–5.

⁶ Srov. například Allen Scult, *Being Jewish / Reading Heidegger: An Ontological Encounter* (Perspectives in Continental Philosophy). Fordham University Press 2004.

⁷ Richard Wolin, *Heidegger's Children*: Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas, and Herbert Marcuse. Princeton University Press 2, 2003.

⁸ Emmanuel Lévinas, *Objevování existence s Huss-*

erlem a Heideggerem. Červený Kostelec 2014: Pavel Mervart. Přeložili Jan Bierhanzl, Josef Foulka a Karel Novotný. s. 91–92.

⁹ *Encyclopedia Hebraica*. Díl X. s. 383.

¹⁰ Srov. podle mého názoru skvělý životopis Lévinase v němčině, Salomon Malka, *Emmanuel Lévinas. Eine Biographie*. Z francouzštiny do němčiny přeložil Frank Miething. Mnichov 2003: C.H. Beck.

¹¹ Catherine Chaliérová, *O filosofii Emmanuela Lévinase*. Přeložili Libuše Valentová, Miloš Rejchrt a Jan Sokol. Praha 1993: Ježek, s. 15.

¹² Srov. Sabine Gürtler, *Emmanuel Lévinas, – Unbegrenzte Verantwortlichkeit*, s. 137v162. In: Hanna Lehming (Editor), *Jüdische Denker im 20. Jahrhundert*. Hamburg 1997: E.B. Verlag.

¹³ Fyodor Dostoevsky, *The Brothers Karamazov*. Do angličtiny přeložil Constance Garnett. New York 1957: New American Library, s. 264.

¹⁴ *Básně Lei Goldberg* (hebrejsky). I. díl. Uspořádala Tuvia Rübner. Tel Aviv 2002: Sifriat Poalim, s. 53.

¹⁵ Dan Pagis, *Erdichteter Mensch*. (hebrejsko-německé vydání). Z hebrejštiny do němčiny přeložila a doslovem opatřila Tuvia Rübner. Frankfurt nad Mohanem 1993: Jüdischer Verlag, s. 126–127.

¹⁶ Lea Goldberg, *Úder blesku zrána* (hebrejsky). Tel Aviv 1955. Sifriat Poalim, s. 23.

¹⁷ Jitřní laň nebo ranní laň – je nadpis Žalmu 22. Hebrejsky překládá Česká ekumenická Bible השח למנצח על השחר למנצח – Pro předního zpěváka: Podle „Laně za ranních červánků“. Slovní spojení אילת השחר znamená „laň rána“, nebo „laň svítání“.

¹⁸ Karl Rahner, *Sämtliche Werke: Hörer des Wortes: Schriften zur Religionsphilosophie und zur Grundlegung der Theologie*. Herder 1997.

¹⁹ Lea Goldberg, „Co dělají laně v noci?“ Kniha pro děti. (hebrejsky). Izrael 1949.

²⁰ Poslední slova izraelské hymny, zvané Hatikva, neboli naděje.

O NĚKTERÝCH ASPEKTECH TEOLOGIE MOŠE CORDOVERA

Josef Blaha

Moše Cordovero (1522–1570) není tak známý, jako hlavní představitel židovské mystiky – kabaly – žijící v galilejském městě Safed v šestnáctém století, Izák Luria (1534–1572), ačkoliv byl Cordovero nějaký čas Luriovým učitelem. To ale neznamená, že Moše Cordovero není důležitý pro vývoj židovské mystiky. O jeho mládí a životě je velmi málo známo. „Jeho jméno svědčí o tom, že pocházel z potomků Židů, kteří byli vyhnáni ze Španělska z města Córdoba v roce 1492. Narodil se okolo roku 1522 a zemřel roku 1570 v Safedu.“¹ Cordovero byl velikým teoretikem kabaly. „Byl především systematický myslitel. Jeho cílem bylo dát nové interpretace a systematické definice kabalistického učení. Chtěli-li bychom jej popsat v pojmech Evelyn Underhill, je spíše mystickým filosofem než přímo mystikem. To ale neznamená, že neměl mystickou zkušenost.“²

Jeho učitelem byl rabín Šlomo Alkabetz,³ který je známý hlavně tím, že složil slavnou sabatovou píseň לך דודי (*le'cha dodi*) – Přijď, můj milý.⁴ Touto písní vítají Židé královnu Sabat v pátek večer od doby rozkvětu židovské mystiky v Safedu v šestnáctém století až do současnosti. Méně známé je, že tato mystická teologie, ať už Moše Cordovera nebo Izáka Lurii a mnoha dalších kabalistů doby po vyhnání Židů ze Španělska, pomohla Židům přežít jedno z nejtěžších období dějin židovského národa. Vyhnání Židů ze Španělska bylo chápáno jako katastrofa stejného rozměru jako zničení jeruzalémského chrámu. „Byl to onen tragický den roku 1492, když král Ferdinand II.

a jeho žena Izabela I. vyhnali Židy z jejich země. Přes tuto osudovou ránu stěží najdeme jinou zemi v celých dějinách židovského národa, samozřejmě s výjimkou státu Izrael, kde judaismus měl tak významné postavení, jako ji měl ve Španělsku.⁵

Méně je ale známo, že „báseň (*le'cha dodi*) – Přijď, můj milý, složil rabín Šlomo Alkabec asi uprostřed šestnáctého století ve městě Safed. Pokud víme, tato píseň je zakomponovaná do přivítání sabatu. Tato píseň vznikala postupně v myšlenkách rabína Šlomo Halevi Alkabece a jeho žáků, zvláště jeho švagra, rabína Moše Cordovera.“⁶

Jeho dalšími učiteli byl rabín Josef Karo (narodil se asi roku 1488 v Toledu ve Španělsku a zemřel 24. března roku 1575 v Safedu ve Svaté zemi), významný mystik a také právník, jehož hlavním dílem je halachický spis שולחן ערוך (*šulchan aruch*).⁷ Roku 1522 se Josef Karo odstěhoval do Adrianople, kde pokračoval ve studiích pod vedením rabína Taitatčaka,⁸ jednoho z největších židovských učenců v Turecku. Má se za to, že v této době se setkal Josef Karo s mystikem, který se domníval, že je Mesiášem. Jmenoval se Šlomo Molko.

Byl portugalského původu a prohlásil se za mesiáše. Byl synem portugalských marranos.⁹ Roku 1525 se setkal s Davidem Reubeni v Lisabonu. Obrátil se k judaismu, náboženství svých předků a sám se obřezal.¹⁰ V té době byl na lisabonském královském dvoře David Reubeni, který „dorazil na dvůr krále Portugalska z nejasného posláni, dalo by se říci, že se sem pozval sám.“¹¹ David Reubeni,¹² který byl v očích portugalské inkvizice sám podezřelý, z toho radost neměl a inkvizice začala pronásledovat Molka, „ale tomu se podařilo utéct do Otomanské říše.“¹³ Jak Reubeni,¹⁴ tak Molko nakonec byli inkvizicí zabiti. Císař Karel V. uvěznil oba. Reubeni zemřel ve vězení inkvizice a Molko byl v Mantově odsouzen inkvizicí k trestu smrti. Byl upálen zaživa 13. prosince 1532.

Karo jím byl po celý život ovlivněn. Mnohým ne-Židům se může zdát divné, že v židovském národě vystoupilo tolik lidí, kteří si mysleli, že jsou mesiáši. Je to samozřejmě složitá otázka, v křesťanském chápání je mesiášem Ježíš, který je středem dějin – u Židů je to naopak mesiáš koncem dějin.

Podívejme se nyní blíže na situaci portugalských Židů, o kterých (bohužel)

je mnohem méně zpráv než o Židech ve Španělsku. Molko žil krátce po velkém pogromu na Židy v Lisabonu: „V dubnu roku 1506 se stali tzv. „Noví křesťané“ v Lisabonu obětí obrovského masakru. Salomon ibn Verga to popisuje ve své knize שבט יהודה (*ševet jehuda*): V noci, kdy Židé slaví Pesach, objevili křesťané, že marranos jsou shromážděni okolo nekvašených chlebů a hořkých bylin, jak to prikazuje řád tohoto svátku v židovském náboženství. Předvedli je před krále a ten prikázal, aby je uvěznil. Tam měli čekat na svůj další osud. V té době byl v Portugalsku velký hlad z důvodu, že bylo sucho. Křesťané se shromáždili a došli k závěru: „Proč Hospodin dovolil, aby naše země tak velmi trpěla? Je to jistě vina Židů.“ Řád dominikánů se této záminky ujal a kázal nesmírně ostře a jedovatě proti potomkům židovského národa. Dominikáni vzali malou svíci a předstírali, že se na kříži objevil oheň. Lid se křížil klaněl, plakal a lidé říkali, „podívejte se na ten velký zázrak!!!! Je to znamení, že Bůh soudí ohněm všechny potomky Židů.“¹⁵ Dva dominikáni šli městem Lisabonem a nesli kříže na svých ramenou a podněcovali lid proti Židům, „napadali slabé a bezbranné skupiny Židů, kteří se museli obrátit na křesťanství. Útočili na ně ostře a vytasenými meči. Zabili čtyři tisíce Židů. Oloupili je o vše, mrzачili je a děti házeli proti zdem a čtvrtili je. Znásilhovali židovské ženy a dívky a potom je zabili. Mnoho těhotných žen házeli z oken, kde na ně čekala lůza, která už měla nachystané meče a bodáky, na které tyto ženy byly svrženy.“¹⁶ A tak 19. srpna 1506 bylo zabito v Lisabonu mezi asi jedním až čtyřmi tisíci Židů – ženy a děti nevyjímaje.

Zajímavé je v této souvislosti podívat se na to, jak vidí příchod Mesiáše kniha Zohar.¹⁷ Nabízí se zde logická otázka, zda mohli Židé přijmout křesťanského Mesiáše ve středověku nebo na počátku novověku, kdy křesťané i ty Židy, kteří se obrátili na křesťanství, pronásledovali, jako například v Lisabonu, jak jsem právě uvedl. Židovský názor na Mesiáše spočívá ve víře v to, že národ Izraele nebude utiskován od okolních národů.

Na tomto místě je dobré porovnat jeden z hlavních textů, které křesťanství chápe mesiášsky – totiž postavu עבד אדון (*ebed Adonaj*) – tedy padesátou třetí kapitolou proroka Izajáše, ze které uvádím několik veršů, které jsou křesťanům dobře známé. Co více, křesťan je naprosto

přesvědčen, že je to jasné proroctví o utrpení Ježíše:

„Byl v opovržení, kdekdo se ho zřekl, muž plný bolestí, zkoušený nemocmi, jako ten, před nímž si člověk zakryje tvář, tak opovržený, že jsme si ho nevážili. Byly to však naše nemoci, jež nesl, naše bolesti na sebe vzal, ale domnívali jsme se, že je raněn, ubit od Boha a pokořen. Jenže on byl proklán pro naši nevěrnost, zmučen pro naši nepravost. Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni. Všichni jsme bloudili jako ovce, každý z nás se dal svou cestou, jej však Hospodin postihl pro nepravost nás všech. Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před střihači zůstal němý, ústa neotevřel. Byl zadržen a vzat na soud. Kdopak pomyslí na jeho pokolení? Vždyť byl vyťat ze země živých, raněn pro nevěrnost mého lidu. Byl mu dán hrob se svévolníky, s bohačem smrt našel, ačkoli se nedopustil násilí a v jeho ústech nebylo lsti. Ale Hospodinovou vůlí bylo zkrušit ho nemocí, aby položil svůj život v oběť za vinu. Spatří potomstvo, bude dlouho živ a zdárně vykoná vůli Hospodinovu. Zbaven svého trápení spatří světlo, nasytí se tím, co zakusil.“ „Můj spravedlivý služebník získá spravedlnost mnohým; jejich nepravosti on na sebe vezme.“ (Izajáš 53,3–11).

Autor tohoto textu, kterého biblisté nazývají deuterio-Izajášem, mluví o tom, že Pánův služebník bude trpět a opět vstane. Křesťanství tuto pasáž chápe jako předpověď vykupitelské Ježíšovy oběti na kříži a jeho vzkříšení. Významný norský biblista Sigmund Mowinckel k tomu říká: „Můžeme s jistotou říci, že v době, kdy tato proroctví byla napsána, nebyly myšleny jako předpověď příchodu mesiáše. Avšak Ježíš jim dal rozhodující důležitost pro mesiášskou myšlenku.“¹⁸ Jestliže jsme se ale na moment začeti do knihy proroka Izajáše, domnívám se, že je třeba číst hebrejskou bibli v kontextu. Není tedy bez zajímavosti všimnout si i druhé kapitoly tohoto proroka, kde se na začátku píše:

Slovo, které věstil Izajáš, syn Amosův, o Judsku a o Jeruzalému. V posledních dnech bude povznesena nad pahorky a budou k ní proudit všechny národy. Mnohé národy půjdou a budou se pobízet: „Pojďte, vystupme na horu Hospodinovu, do domu Boha Jákobova. Bude nás učít svým cestám a my po jeho stezkách budeme chodit.“ Ze Siónu vyjde zákon,

slovo Hospodinovo z Jeruzaléma. On bude soudit pronárody, on ztrestá národy mnohé. I překují své meče na radlice, svá kopí na vinařské nože. Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu, nebudou se již cvičit v boji.

Nuže, dome Jákobův, choďme v Hospodinově světle!“ (Izajáš 2,1–5).

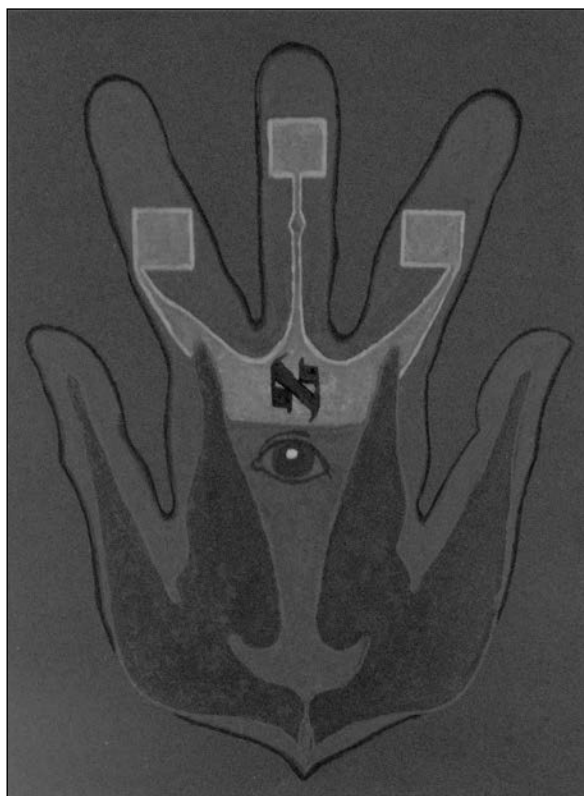
Tento text je čtenářům Bible známý. Méně známé už je to, že zatímco rabín Izák Luria a ti, kdo zaznamenali písemně jeho učení, které je zaznamenáno dost věrohodně,¹⁹ nijak nespojovali své učení s dosavadní filosofií. Vytvořili si vlastní „luriánský mýtus“,²⁰ což není mýtus ve smyslu nepravdy, ale spíše ve smyslu teologie vyprávění.²¹ Naproti tomu rabín Moše Cordovero cítil jako nutnost dát do vztahu emanace Boží, sefirot, k filosofii judaismu, konkrétně k Maimonidovi. Tuto teologii do velké míry přejal i jeden z mála českých rabínů – kabalistů, rabín Šabtaj Šefl Horovic z Prahy.

Čtenář, který se orientuje v tématice židovské mystiky a filosofie uvítá, že Moše Cordovero, učitel rabi Horovice, na toto téma navazuje.²² Maimonides je pro židovskou filosofii i pro dějiny světové vědy zcela jedinečný tím, že „chápal filosofii a vědu na jedné straně a náboženství na druhé straně jako dvě moci, které spolu úzce souvisí.“²³

Druhá a jedenáctá kapitola proroka Izajáše ukazují na to, že Židé v duchu i v literě těchto textů i v duchu trpícího služebníka vidí mesiášskou dobu jako dobu míru a podle proroctví Ezechiela i jako dobu, kdy bude znovu postaven chrám.

„Vlk bude pobývat s beránkem, levhart s kůzlem odpočívá. Tele a lvíče i žírný dobytek budou spolu a malý hoch je bude vodit. Kráva se bude popásat s medvědicí, jejich mláďata budou odpočíváť spolu, lev jako dobytek bude žrát slámu. Kojenec si bude hrát nad děrou zmije, bazilišku do doupěte sáhne ručkou odstavené dítě. Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu na celé mé svaté hoře, neboť zemi naplní poznání Hospodina, jako vody pokrývají moře. V onen den budou pronárody vyhledávat kořen Jišajův, vztyčený jako korouhev národům, a místo jeho odpočinutí bude slavné.“ (Izajáš 11,6–10).

Už shora bylo uvedeno, že Moše Cordovero napsal snad nejrozsáhlejší komentář ke knize Zohar v celých dějinách judaismu, kterou nazval *or jakar* (or *or jakar*) tedy Vzácné (doslova „drahé“) světlo.²⁴ Málokdo ví, co vůbec kniha Zohar je – hebrejské slovo *זהר* znamená zářit, vyzařovat energii a světlo. V judaismu jsou tři kanonické texty – je to hebrejská Bible, kterou křesťané nazývají Starým záko-

nem, dále je to Talmud²⁵ (Talmud napsaný v tehdejší Babylonii nazývaný *babylonský*, a Talmud napsaný v Izraeli, nazývaný *jeruzalémský*) a dále kniha Zohar.

Josef Karo byl ale zvláštní, a nejvýznamnější v tom slova smyslu, že s jedinou výjimkou rabína Taitatčaka, měl vedení nebeského hlasu, zvaný také *magid* (magid) od hebrejského slovesa *להגיד* (*le-hagid*) což znamená vyprávět. „Skutečnost, že rabín Josef Karo měl hlas z nebe, kterému se říkalo *magid*, budil doslova úžas v očích lidí v městě Safed. Nebyly jim ještě známé přírodní a psychologické zákony.“²⁶

Příbuzenství dvou velikánů kabaly v Safedu, rabína Alkabece a rabína Cordovera, vedlo do jisté míry i k podobné teologii, která se jednak silně opírala o knihu Zohar,²⁷ a jednak rozpracování myšlenek ve smyslu toho, že emanace Boží, jak je chápe klasická kabala – heb-

rejsky *sefirot* (sefirot), jsou podle učení obou určitou součástí Boha, jak tomu je ostatně už v knize *תיקוני זוהר* (*tikunej Zohar*), kde je tato modlitba: „Eliš začal mluvit a řekl, Pane všech světů, Ty jsi dokonalá jednota. Nejsi ale jeden ve smyslu toho, že by Tvoji bytost utvářely různé části. Jsi nejvyšší nad všemi vyvýšenými anděly. Současně jsi ale zcela skrytý lidskému zraku. Jsi ukrytější než vše, co by bylo ukryté. Žádný rozum ani žádná inteligence Tě nemůže vnímat. Z Tebe vychází deset emanací, které nazýváme desíti sefiromi. Ty způsobují, že Tě nemůže nikdo spatřit. Skrže ně řídíš skrytý, neviditelný svět, který jsi nezjevil žádnému lidskému oku. Ty tyto světy spojuješ a sjednocuješ je, a protože Ty jsi přítomen v těchto světech, každý, kdo způsobuje, aby se jedna sefira odloučila od druhé, jakoby činil určitou roztržku v Tobě samotném.“²⁸

Podobně, i když poněkud více složitě vidí i Cordovero samotnou přítomnost Boží – *הויה* (*hava'ja*) a dokonce i samou podstatu Boží jako *עצמות* a *כלים* (*kelim a ecmot*), nádoby a mocnosti (nebo síly) sefirot. I když židovský svět přijal po vyhnání hlavně luriánskou kabbalu a rabín Moše Cordovero zůstal poněkud v pozadí, neznamená to, že je méně významný než Izák Luria. Já osobně vidím

jeho velký přínos v tom, že se vyrovnával s filosofickými prvky judaismu podobně, jako jeden z moderních židovských filosofů, Baruch Spinoza. Významný moderní židovský myslitel, Louis Jacobs, píše: „Cordovero měl vskutku silný vliv na Spinozu a také na chasidismus.“³⁰ A tak nejenom Cordoverův duch, ale i jeho myšlenky přesahují naši dobu. Z křesťanských myslitelů velmi podobně uvažuje největší německý katolický mystik, Mistr Eckhart.

¹ Mordechaj Margalio, *Encyklopedie velikánů Izraele* (hebrejsky). Tel Aviv a Jeruzalém 1948. IV. díl. s. 1149.

² Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York 1995: Schocken. s. 252.

³ Srov. doktorskou práci současného izraelského profesora Brachy Zaka, *Mystická teologie rabína Šlomo Alkabece* (hebrejsky). University Microfilms International. Ann Arbor, Michigan 1984.

⁴ Srov. Reuven Kimelmann, *Píseň Lecha Dodi a mystický význam této písně a obřadu přivítání*

sabatu (hebrejsky. Jeruzalém 2003: Hebrejská universita.

⁵ Yitzak Baer, *A History of the Jews in Christian Spain*. Z hebrejštiny do angličtiny přeložil Louis Schoffman. Philadelphia 1961: The Jewish Publication Society of America. Díl II. s. 244.

⁶ Reuven Kimelmann, *Píseň Lecha Dodi* a mystický význam této písně a obřadu přivítání sabatu. Op. cit. s. 1.

⁷ Toto dílo napsal rabín Josef Karo v Safedu, kde jej dokončil roku 1563. Prvního tisku se této knihy dostalo už roku 1565 v Benátkách.

⁸ Srov. G. Scholem, *Magid rabina Taitatčaka* (hebrejsky). V: *Luriánská kabala*. Sebrané spisy Gershoma Scholema. Uspořádal a editoval Daniel Abrams. Los Angeles 2008: Cherub Press. s. 62–107.

⁹ *Marranos* byli španělští Židé, kteří se většinou pod nátlakem inkvizice obrátili na křesťanství – název *marranos* je hanlivý – říkalo se jim také *Nuevos Christianos* – tedy noví křesťané; byli to křesťané židovského původu a také jedini, kteří ve Španělsku a také v Portugalsku zbyli po vyhánění Židů ze Španělska a z Portugalska.

¹⁰ <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100204356>

<http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100204356> Náhled 26. 8. 2016.

¹¹ Moshe Idel, *Messianic Mystics*. Yale University 1988. s. 145.

¹² Srov. Aaron Zeev Aescoly, *Příběh Davida Reubeniho* (hebrejsky). Zpracováno podle manuskriptů z Oxfordu. Jeruzalém 1973: The Bialik Institute. Viz zvláště předmluvu Moše Idela. s. XIX–XLIII.

¹³ Moshe Idel, *Messianic Mystics*. Op. cit. s. 145.

¹⁴ Srov. román Maxe Broda, Reubeni. *Fürst der Juden*. Ein Renaissanceroman. Mnichov 1925.

¹⁵ Yosef Hayim Yerushalmi, *Sefardica*. Essais sur l'histoire des Juifs, des marranes et des nouveaux chrétiens d'origine hispano-portugaise. Paříž 1998: Péninsules – Chandeigne. Librairie Portugaise. Do francouzštiny přeložil Cyril Aslanoff, Éric Vigne a Jean Letroit. s. 37–38.

¹⁶ <http://philosemitism.blogspot.cz/2008/04/inauguration-of-memorial-to-jewish.html> Náhled: 27. 8. 2016.

¹⁷ Srov. Yehuda Liebes, *Mesiáš v knize Zohar* (hebrejsky) s. 87–237. V: *Mesiášská myšlenka v Izraeli*. Konference k počtu osmdesátých narozenin Gershoma Scholema, která se konala čtvrtého a pátého prosince roku 1977 Jeruzalém 1982: Vydala Akademie věd Izraele.

¹⁸ Sigmund Mowinckel, *He That Cometh*. Z norštiny do angličtiny přeložil G. W. Anderson. Oxford 1959: Blackwell. s. 187.

¹⁹ Srov. Ronit Meroz, *Faithful Tradition versus Innovation: Luria and his Disciples*. s. 239–257. V: Peter Schäfer a Joseph Dan, *Gershom Scholem's Major Trends in Jewish Mysticism after 50 Years*. Tübingen 1993: Mohr, Siebeck.

²⁰ Pojem luriánský mýtus je dílem G. Scholema v jeho mnoha knihách. Od smrti prvního pionýra v systematické židovské mystiky, kabaly jako vědy G. Scholema v roce 1982 ale už uplynulo více než 30 let – pro novější názor, viz: David R. Blumenthal, *Understanding Jewish Mysticism: A Source Reader*. KTAV Publishing House, Inc. 1978. s. 160.

²¹ Robert Alter, *The Art of Biblical Narrative*. Basic Books (1987).

²² Bracha Zak, *Šomer ha-Pardes. Kabalista Šabtaj Še'fi Hrorovi z Prahy* (hebrejsky). Tisk University Ben Gurion v Negevu 1995. O vztahu mystické filosofie Cordovera, a Maimonida viz. s. 99–110.

²³ Rabi A. Löwenthal, *R. Jona Gerund und sein ethischer Kommentar zu den Proverbien* (hebrejsky a německy). Berlin 1910. s. 1 německé části knihy.

²⁴ Srov. pozn. 27.

²⁵ Srov. Abraham Cohen, *Talmud (pro každého): historie, struktura a hlavní témata Talmudu* [z anglického originálu ... přeložily Olga Sixtová a Eva Adamová]. Praha 2006: Sefer ve spolupráci s European Jewish Publication Society.

²⁶ R. J. Zwi Werblowsky, Joseph Karo. *Lawyer and Mystic*. New York a Oxford 1962: Oxford University Press. s. 11.

²⁷ Jedná se o knihu, která se v hebrejštině nazývá יקר אור (or jakar) – Vzácné světlo. Spíše než kniha – je to celá knihovna, zahrnující komentáře ke Knize Jerira a k Zoharu. Kniha, zahrnující celé Cordoverovo dílo v této oblasti, bylo publikováno ve dvaceti dvou svazcích v Jeruzalémě v roce 2005.

²⁸ Někteří Židé se modlí tuto část z וְהָיָה לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ חַסְדִּים רַבִּים (or ha-jašar) – „Příteli mé duše.“ Zde jsem překládal tuto modlitbu z hebrejské modlitební knihy, nazývané sidur, אור הַיִּשָּׁר – תפילה לְמוֹשֶׁה, or ha-jašar) – Mojžíšova modlitba, přímé světlo. Zdá se, že autorem této knihy byl rabín Moše Cordovero, nebo alespoň byla napsána v jeho intencích. Przemysl 1892. s. 23.

²⁹ Toto je hlavně termín, který používá luriánská kabala.

³⁰ Louis Jacobs, *The Jewish Religion. A Companion*. Oxford 1996: Oxford University Press. s. 100.

O NĚKTERÝCH ASPEKTECH STVOŘENÍ SVĚTA VE STŘEDOVĚKÉM ŽIDOVSKÉM NÁBOŽENSKÉ MYŠLENÍ¹

Josef Blaha

Ve středověké islámské a židovské filosofii byly zhruba čtyři pohledy na to, jak byl stvořen svět. K tomuto tématu musíme poznamenat, že středověká židovská filosofie byla dlouhou dobou ovlivněna arabskou filosofií a překlady z řečtiny do arabštiny. „Bez těchto intenzivních překladů z řečtiny do arabštiny a později jejich překladů z hebrejštiny do latiny by nebylo možné ani středověké židovské myšlení, ani latinská scholastika.“² Je ale třeba poznamenat, že rabíni pokládali jinou moudrost než tu, která pochází z židovské náboženské tradice, za velmi podezřelou a také to, že *chochma jonat*³ – řecká moudrost,⁴ byla považována za přinejmenším velmi podezřelou. O to víc nás potěší, že se někteří židovští badatelé této zdánlivě cizí moudrosti nebáli.⁵

Nachmanides komentuje první verš knihy Genesis následovně: „A nyní

slyš správný výklad tohoto verše Písma v prostotě tohoto verše. Je to prosté a jas-

né. Svatý Bůh, požehnáno budiž Jeho jméno, stvořil vše z absolutní nicoty. To vyjadřuje sloveso בָּרָא (*ba'ra* – stvořit, pozn. Josef Blaha). Ale ve svatém jazyku (tj. v hebrejštině – pozn. Josef Blaha) nemáme pro to, co bylo stvořeno, jiný výraz, než výraz בָּרָא. Ale nic z toho, co existuje,⁶ nebylo stvořené z absolutní neexistence. Na svém počátku vše existující pod sluncem nebo to, co je nad ním, nevzešlo z absolutní neexistence. Bůh učinil malou látku, která byla velmi jemná a tenká. Neměla žádnou hmotnost, ale byla zdrojem מַמְצִיא (*koach mamcia*) – produktivní tvořivé síly. Ta byla schopna přijmout formu⁸, a přejít od potenciality ke skutečné existenci bytí. To byla primární hmota, stvořená Bohem. Řekové ji nazývají hylé.“⁹

Na tomto příkladu tedy vidíme, že řecké a hebrejské myšlení byly už v Nachmanidově době v kontaktu – termín *ὕλη* (*hylé*) je vzat z aristotelické a částečně i z platonské filosofie. Byli i překladatelé, „kteří ve čtrnáctém století překládali z řečtiny do hebrejštiny? Odpovíme-li na čistě lingvistické úrovni, tak nebyli.“¹⁰ Ale kontakt mezi Barcelonou a Geronou židovskou na jedné straně a mnohými centry křesťanství ve Francii a ve Španělsku, zde zcela jistě byl a existoval.¹¹

Nachmanides tedy zastává názor, o kterém Profesor Afterman píše: „Jedná se zde o stvoření z prapůvodní látky. Podle tohoto chápání, která se shoduje s Platonem, byl svět stvořen z původní látky, která vždy existovala. Proces tohoto stvoření začíná u Boha.“¹²

Tato látka se jmenuje „hmota – (*ὕλη, hylé*). Původně symbolizuje dřevo, a to dřevo, které bylo skáceno. Tento pojem do filosofie je přínos Aristotela.“¹³

Toto už je prvním důkazem velkého vlivu řeckého myšlení na myšlení židovské. Jedná se o filosofický směr, zvaný hylemorfismus: „Jedná se o materiální existenci, která sahá až k Aristotelovi. Byla zastávána mnoha scholastiky šestnáctého století, především svatým Tomášem Akvinským.“¹⁴ Vedle řeckého vlivu na židovské myšlení je třeba zdůraznit také velký vliv myšlení perského,¹⁵ a to například na otázku vzkříšení z mrtvých,¹⁶ která je jinak v hebrejské Bibli zcela ojedinělým jevem, kromě třicáté sedmé kapitoly proroka Ezechiela. Perský vliv je ale možno sledovat i jinde, než u vlivu na Písmo. Vzkříšení z mrtvých – hebrejsky *תחיית המתים* (*tchi'jat ha me'itim*) je interpretováno rabíny jako individuální vzkříšení z mrtvých, „jako víra ve znovuoživení či vzkříšení mrtvého, tj., že zemřelým lidským bytostem bude někdy v budoucnu znovu umožněn fyzický život.“¹⁷ V hebrejské Bibli ale není mnoho míst, které by naznačovaly, že prokletí země bude tak radikálně proměněno. Hebrejské myšlení, na rozdíl od perského, je motivováno vírou v jediného Boha. A také pádem – hříchem prvních lidí, který byl na počátku dějin lidstva. Tento hřích chápe luriánská kabala jako radikální oddálení příchodu Mesiáše.¹⁸ Čtenář uvidí, jakou souvislost má hřích prvotních lidí se stvořením světa a kosmu. Klasické místo pro prvotní hřích v knize Genesis je: Adamovi řekl: „Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem

ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. (Genesis 3, 17).

Může se ale kletba změnit v pozhledování. Může oživit prach? Ten, kdo navštíví v Praze Nový židovský hřbitov na Olšanech, kde je pohřben např. Jiří Orten a Franz Kafka, vidí před vchodem hebrejský nápis: *עפר אתה ואל אפר תשוב* – Jsi prach, a v prach se obrátíš. (Genesis 3, 19)

Jedno z nejvýraznějších slov Písma o tom, že suché kosti ožijou, je u proroka Ezechiela. Přestože je u proroka Ezechiela v jeho třicáté sedmé kapitole víra ve vzkříšení celého židovského národa, „pronikavé a živé vyličení těchto obrazů a metafor bylo tak veliké, že to svádělo pozdější komentátory Bible k tomu, aby to chápali doslovně.“¹⁹ Jedno z mála dalších míst, kde je naznačeno vzkříšení mrtvých, je v jedné z mála knih hebrejské Bible, která je zčásti napsána aramejsky, v knize Daniel.²⁰ „Mnozí z těch, kteří spí v prachu země, procitnou; jedni k životu věčnému, druzí k pohaně a věčné hrůze. Prozíráví budou zářit jako záře oblohy, a ti, kteří mnohým dopomáhají k spravedlnosti, jako hvězdy, navěky a navždy.“ (Daniel 12, 2–3).

Domnívám se, že správný výklad této kapitole dává píseň *Hatikva* – původně píseň sionistického hnutí, od roku 1948 hymna státu Izrael, kde se doslova navazuje na tento text naděje – *התקוה* (*hatikva*) znamená naděje:

עוד לא עבדה תקותנו
התקווה בת שני אלפאים
להיות עם חופשי בארצנו
בארץ ציון בירושלים

Ještě nezahynula naše naděje,
Naděje, dcera dvou tisíc let,
Být svobodným lidem v naší zemi,
V zemi sionské, v Jeruzalémě.

Většinou se mělo doposud za to, že vliv novoplatonské filosofie²¹ na židovskou mystiku, kabal, byl tak velký, že se Gerschom Scholem domnívá, že například v rané kabale ve španělské Geroně²² někdy nebylo možné rozeznat, zdali se jedná o kabal, tedy mystiku judaismu, nebo o novoplatonismus.²³ I když je třeba vyzdvihnout úsilí Aharona Jellinka a především Gershoma Scholema, protože jejich díla tvořily základ pro vědu židovské mystiky, kabaly, názory z devatenáctého, a částečně i dvacátého století – tedy hlavně názory Gershoma Scholema a mnoha

dalších, jsou nyní, na počátku třetího tisíciletí, přehodnocovány, a to je především nauka o emanacích, jak ji chápal Marcus Ehrenpreis,²⁴ ano, do jisté míry i Gerschom Scholem.²⁵ Tím ale rozhodně nemíním umenšit práci Gershoma Scholema, jehož knihy citují stále přední znalci kabaly, ale mají k němu už určitý kritický odstup. Nauku o *צמצום* (*cim'cum*) – stažení se Boha ze světa v luriánské kabale, Scholem vyličil naprosto jedinečně.²⁶ Částečně je jeho literatura dostupná i v češtině.²⁷

Moshe Idel však svým článkem²⁸ nauku o *צמצום* (*cim'cum*) – stažení se Boha ze světa – nejenom navázal na už existující a hlubinné zkoumání Gershoma Scholema, ale na konci dvacátého století dokončil Scholemovu pionýrskou práci v této oblasti. K tomu je třeba říci, že v rámci židovské teologie jako celku jediné nauka o stažení se Boha ze světa a odpovědnost lidí za tento svět umožňuje „pojem Boha po Osvětimě.“²⁹

Přes tento vliv řeckého myšlení na judaismus a hebrejské myšlení jsou mnozí synové a dcery židovského národa přesvědčeni, že Tóra je naprosto jedinečná, bývá nazývána také *עץ החיים* (*ec ha'chajim*) – stromem života.³⁰ Ano, ze židovského pohledu, a také z pohledu teologie židovsko-křesťanské, můžeme souhlasit s tím, že vše je svým způsobem marnost, kromě jediné věci, a tou je Boží slovo, v rámci judaismu je to Tóra.

Na druhé straně je v judaismu patrný i silný vliv aristotelismu, který zastával především Maimonides. Avšak Maimonides nepřijal učení Aristotela o věčnosti světa, poněvadž to bylo v rozporu se zprávou v knize Genesis: „Myšlenka věčnosti světa odpovídala Aristotelově filosofické nauce. Tato nauka, která byla opravdu původní myšlenkou Aristotela, ač už byla jakkoli zušlechťována, popírala možnost stvoření světa v čase. Svět prostě existoval v tomto pojetí věčně.“³¹ V židovské filosofii měl „Aristotelismus ve svých nejrozmanitějších formách převažující vliv na židovskou filosofii, od dvanáctého století byl zastáván filosofem Abrahámem ibn Daudem³² a přetrvával až do první poloviny sedmnáctého století.“³³

Můžeme-li označit Abrahama ibn Dauda za prvního zastávce této nauky, nejvýznamnějším biblickým komentátorem, který byl ovlivněn Aristotelem a také Maimonidem, byl Josef ibn Kaspi. Abrahama ibn Daud se snažil maximálně

o to, sjednotit nauku Aristotela s principy židovské víry, a ve svém stěžejním díle, které bylo původně napsáno arabsky, ale dochovalo se nám pouze hebrejsky pod názvem *אמונה רמה* ... (*emuna rama*), Vznesená víra, píše: „Hlavním účelem stvoření bytí v hmotném světě bylo to, aby se ze světa zrození a korupce člověk očistil. Podstatou tohoto je lidská duše, která se má zdokonalovat správným poznáním a dobrým, etickým jednáním.“³⁴

Tento názor však měl i některé velmi mocné odpůrce, mezi nimi byl především židovský filosof Chasdaj Crescas.³⁵ Přesto nemůžeme zcela jasně říct, že například Maimonides byl čistý zastánce aristotelismu. Jeho filosofické přesvědčení sice uznává Aristotela jako největšího filosofa, ale částečně byl i zastáncem novoplatonismu.

Dovolím si zde opět citovat profesora Adama Aftermana, který ve druhém bodě v rámci středověkého chápání stvoření říká: „Emanace z Boha – podle tohoto chápání, které se dá ztotožnit s Plotinovým filosofickým chápáním, a tedy i s filosofií novoplatonismu. Svět podle tohoto názoru věčně emanuje z Boha. Maimonides pojednává o emanaci, která je ale v čase. Ta je u něj odlišná od klasického pojetí emanace všeho (z Jednoho – poznámka J.B.) v novoplatonismu.“³⁶

Byli-li novoplatonismem ovlivněni někteří muslimští filosofové, v rámci judaismu a křesťanství jich bylo snad ještě mnohem více. V rámci judaismu je to především Solomon ibn Gabirol, který byl dlouhou dobu pokládán za muslimského nebo dokonce křesťanského myslitele, poněvadž jeho hlavní dílo, *Fons Vitae* (Pramen života) se uchoval pouze v latině. Až v osmnáctém století bylo objeveno, že ibn Gabirol je v podstatě první židovský novoplatonik. Ačkoliv tento článek pojednává o stvoření v židovské filosofii a částečně také v platonském, novoplatonském a především v aristoteliském myšlení, je třeba zdůraznit, že po vyhnání Židů ze Španělska roku 1492 se kabalisté v galilejském městě Safed v tehdejší Otomanské říši „snažili dosáhnout vykoupení nikoli tím, že by předbáhali dobu a snažili se urychlit historické krize a katastrofy. Spíše se snažili najít cestu zpět ke stvoření, a také k vykoupení. A to tam, kde se světový proces (dějin vesmíru a Božích skutků v něm) začal vyvíjet do určité formy zákonů. Ten, kdo znal cestu zpět, mohl eventuelně i pochopit činy Stvořitele.“³⁷

¹ Za podnět k tomuto článku a za cenné přátelství vděčím Profesoru Adamovi Aftermanovi z University v Tel Avivu, kterému tento článek, který později vyjde i v anglickém překladu, s láskou a úctou k jeho velkému znalostem a jeho ušlechtilému srdci věnuji.

² Joel L. Kraemer, *The Islamic Context of Medieval Jewish Philosophy*. s. 38–71. V : Daniel H. Frank a Oliver Leaman, *The Cambridge Companion to Medieval Jewish Philosophy*. s. 41.

³ Srov. Výklad Maimonida k Mišně, *Maseket Sota*, kapitola 9.

⁴ Na druhé straně je ale třeba ke cti židovského národa přiznat, že toto pojetí bylo pouze časově omezené, stejně jako (doufejme) byl omezen křesťanský antisemitismus na doby minulé, a nikoliv na přítomnost. V moderní době si mnozí židovští vědci uvědomují, že řečtina byla jazykem, který ovlivnil velmi silně židovský národ, a že byla i doba, kdy Židé, jako byl například Filo z Alexandrie, který patřil k největším duchům židovského národa, asi vůbec hebrejsky neuměli, a i Bibli četli pouze v řeckém překladu. Srovnej: Erwin I. J. Rosenthal, *Griechisches Erbe in der Jüdischen Religionsphilosophie des Mittelalters*. Stuttgart 1960: W. Kohlhammer. Zvláště s. 27–41. Dále: Saul Lieberman, *Hellenism in Jewish Palestine*. New York 1950: The Jewish Theological Seminary of America.

⁵ Říci, že se rabínů a bibličtí komentátoři ve středověku vyhýbali řecké moudrosti, je holý nesmysl. Jako příklad zde mohu uvést, s jakou volností používá Nachmanides řeckého slova *ὕλη* (*hylé*) – od kterého středověká křesťanská scholastika odvodila název hylemorfismus. Slovní spojení *צורה חומרית* (*cu'ra chom'rit*) je hebrejský výraz pro hylemorfismus.

⁶ Nachmanides používá hebrejského výrazu *השמש והחמה כל הנעשה החד* (*ve'ejn ta'chat ha'semes*) – pod sluncem není nic – srovnej *Kazet* 1, 14. Tato věta je spíše známá v češtině – a to často i v ne-náboženském prostředí, jako „marnost nad marností, všechno je marnost.“ Jsem názoru, že to je pravda – všechno je svým způsobem marnost, ale jsou dvě výjimky: studium Tóry, které vede k lásce. Shakespeare si v jednom ze svých sonetů stěžuje, že vše je marnost a že nechce žít, ale sonet končí slovy: „kdybych tím nemusel i lásku sbohem dát.“

⁷ Produktive Einbildungskraft – Jacob Klatzkin – *Thesaurus Philosophicus Linguae Hebraicae et Veteris et Recentioris*. New York 1968: Philipp Feldheim. Pars I. s. 75.

⁸ מוכן לקבל הצורה – byla schopna přijmout formu. O hylemorfismu v rámci křesťanské tradice, viz *Lexikon für Theologie und Kirche*. Freiburg 1960. Díl V. s. 556 – 557.

⁹ *ve'hu ha'chomer ha'rišon hani'kra hui'li* – to je první látka, která se jmenuje (v řečtině – poznámka Josef Blaha) *hiuli* – tolik Nachmanides ad locum.

¹⁰ Lawrence V. Berman, *Greek into Hebrew*: Samuel ben Judah of Marseilles, Fourteenth – Century Jewish Philosopher and Translator. s. 289–321. V: Alexander Altmann, *Jewish Medieval and Renaissance Studies*. Cambridge, Massachusetts 1967. s. 289.

¹¹ Srov. Rabbi Azriel of Gerona: Commentary on the Ten Sephiroth. Z hebrejštiny do angličtiny přeložil a poznámkami a předmluvou opatřil Josef Blaha. Passim. Praha 2015: Josef Blaha.

¹² Adam Afterman, *Nauka o stvoření světa v nauce rabína Josefa Gikatily: Mezi filosofií a kabalou* (hebrejsky). Daat 82/2016. Bar Ilan University Press. s. 127.

¹³ Pierre Pellegrin, *Le vocabulaire d' Aristote*. Paříž 2001: Ellipses. s. 37–38.

¹⁴ José Ferrater Mora, *Diccionario De Filosofía*. Nueva edición revisada, aumentada y actualizada por el profesor Joseph – Maria Terricabras (director de la Cátedra Ferrater Mora de Pensamiento Contemporáneo de la Universidad de Girona). II. díl. Barcelona 2001: Ariel. s. 1638.

¹⁵ Srov. EM *Biblická Encyklopedie* v originále מִקְרָאִית אֵנְצִיקְלּוֹפֵדִיָּה (*enciklopedija mik'rait*). Jeruzalém 2006. Díl 6. s. 586–616.

¹⁶ Srov. James R. Russel, *Ezekiel and Iran*. s. 1 – 16. V: *Irano – Judaica*. Studies Relating to Jewish Contact with Persian Culture Throughout the Ages. 5/2003. (Editoři: Saul Shaked a Amnon Netzer) Jeruzalém : Ben – Zvi Institute.

¹⁷ Ja'akov Newman a Gavri'el Sivan, *Judaismus od A do Z*. Slovník pojmů a termínů. Přeložili Markéta a Dušan Zbavitelovi. Praha 1992: Sefer. s. 241.

¹⁸ Srov. Shaul Magid, *From Metaphysics to Midrash. Myth, History, and the Interpretation of Scripture in the Lurianic Kabbala*. Bloomington a Indianapolis 2008: Indiana University Press. Srovnej skvělý výklad knihy *Genese* v rámci luriánské kabaly. s. 34–75.

¹⁹ Moshe Greenberg, *Ezekiel 21–37*. Překlad a komentář. New York 1997: Anchor Bible Series. Vol. 26. s. 747.

²⁰ Jedna z nejlepších knih k porozumění této knihy je: Hebrejský a anglický překlad knihy Daniel. New York 1905. Uspořádal a do angličtiny přeložil rabín Nachman ben Jisrael.

²¹ Charles Fökel, *Human Life in Plotinus and Judaism*. Newport 1997.

²² G. Scholem, *Kabala v Geroně* (hebrejsky). Jeruzalém 1963: Tisk Hebrejské university. passim.

²³ Tento názor Scholem uvádí mnohokrát a častokrát, nejznámější je v tomto ohledu jeho kniha *Über einige Grundbegriffe des Judentums*. Frankfurt 1970. srovnej také, Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York 1995: Schocken. Například kapitolu o Zoharu, kde Scholem jasně ukazuje vliv Plotina na tuto knihu. s. 203.

²⁴ Marcus Ehrenpreis, *Die Entwicklung der Emanationslehre in der Kabbala des XIII. Jahrhunderts*. Frankfurt 1896: J Kaufmann.

²⁵ Gershom Scholem se domníval, že *En Sof* a novoplatonské *hó En* – to Jedno – nemají charakter osoby. Ale současný izraelský vědec Mordechai Pachter na základě výkladu sefirot rabína Azriela ukazuje, že osobní charakter má – srov. Mordechai Pachter, *Roots of Faith and Devekut in the History of Kabbalistic Ideas*. Los Angeles 2004: Cherub Press. s. 13–14.

²⁶ Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*. Op.cit. s. 260–265.

²⁷ Gershom Scholem, *Kabala a její symbolika*. Přeložila Romana Maierová. Praha 1999: Volvox Globator. s. 101–103.

²⁸ Moshe Idel, O pojmu *cimcum* v kabale a v dějinách tohoto pojmu v rámci židovského myšlení (hebrejsky). s. 59 – 113. V: *Jerusalem Studies in Jewish Thought* X / 1992.

²⁹ Hans Jonas, *The Concept of God after Auschwitz: A Jewish Voice*. s. 628 – 636. V: Stephen Katz (editor), *Wrestling with God. Jewish Theological Responses during and after the Holocaust*. New York a Oxford 2007. Srovnej především s. 635, poznámku 7, kde se Jonas vyslovuje na rabína Izáka Lurii odvolává.

³⁰ Etz Hayim: Torah and Commentary The Jewish Publication Society 2004.

³¹ Adam Afterman, *Nauka o stvoření světa v nauce rabína Josefa Gikatily: Mezi filosofií a kabalou* (hebrejsky). Daat (82) – 2016. s. 125 – 145. Ramat Gan – Tisk University Bar Ilan. s. 126.

³² Ibn Daud (*Emunah Ramah*, 6:2)

³³ Altmann, Alexander, and Seymour Feldman. „Aristotle.“ *Encyclopaedia Judaica*, Edice Michael Berenbaum a Fred Skolnik. Druhé vydání, Druhý díl. Macmillan Reference USA, 2007, s. 460–462. *Gale Virtual Reference Library*, go.galegroup.com/ps/i.do?p=GVRL&sw=w&u=2mus&v=2.1&iid=GALE%7CCX2587501313&it=r&asid=644d297740700ab0de95d87ab55c856b. Náhled 2. listopadu 2016.

³⁴ Eran, A., *Filosofické prameny Abrahama ibn Dauda v jeho knize Aqidah al-rafi'ah*. (hebrejsky). Jeruzalém 1990. s. 23–24.

³⁵ Srov. Harry Austryn Wolfson, *Crescas' Critique of Aristotle*. Problems of Aristotle's Physics in Jewish and Arabic Philosophy. Harvard 1929: Harvard University Press. Zvláště s. 70–71.

³⁶ Adam Afterman, *Nauka o stvoření světa v nauce rabína Josefa Gikatily: Mezi filosofií a kabalou* (hebrejsky). Op. cit. s. 126–127.

³⁷ Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*. Op.cit. s. 245.

BÁSNĚ

Ruth J. Weiniger

Páteční večer

V krajině hoří dvě svíce –
 - tvoje ruce
 Po modrém nebi se míhají vlaštovky –
 - tvoje prsty
 Odshora dolů
 závěs se trhá
 a Ty
 vstupuješ
 do všeho teď
 jsi
 PŘÍTOMNÁ

Bnej Brak

Tady
 sálají kameny a hoří pomeranče
 a v jejich duších se syje sníh
 vysoko do závějí.
 Snad proto
 nosí na hlavách kožešiny
 a trnou, jestli cestou nezmrzl
 ten, koho každý večer čekají.
 Protože Tam
 je třeba teprv dojet
 nocí a na saních,
 zmodralé nehty hřát
 skrz únavu se vléct,
 za vhlý smutek jít.
 Až poslední krok
 Tam promění v Tady
 radost bude velká.
 Však vzápětí
 Tam kdesi na obzoru
 vysvitne jako hvězda
 jitra, zítřků, cest.
 Sám člověk půjde zas
 Tam, domů dorazit.
 Jak každý z nich to ví
 když před večerí čeká
 na kroky přede dveřmi.

Pašije

Prosil: Aspoň hodinu
 Aspoň jednu hodinu se mnou
 Vydržte.
 Ale i kdyby ho drželi za ruce
 Jeho samota byla širá jako
 Poušť.
 Prosil: Jestli je to možné
 Jestli to ještě je možné
 Ať se mi nestane to,
 Co se musí stát
 Ale jestli musí,
 Ať se stane.
 A stalo se a On křičel
 Ale kladiva dopadly
 A hřeby pronikly masem
 A Jeho křik pronikl nebe i zem
 Ale nedovolal se
 Protože opuštěnost je silnější než smrt
 Protože přemoci ji mohl jen Sám.

Setkání

Souvěrece málokdy potkám
 a když, tak mineme se mlčky
 a jenom na okamžik
 v pohledu vřelém
 radujem se, že jsme se poznali

A pak se beze slov
 přátelsky obejdeme.
 Protože sám je svojí vírou
 jak on i já.

A přece jednou za čas
 ve vzácné dlouhé chvíli
 pospolu usedneme
 a my co jsme se nikdy neviděli
 radostně budem, tiše rozmlouvat
 s palci na holé zemi.
 A srdce se nám budou zalykat,
 my dědci užvanění.

Až pocítíme pak jak vážnost sdělení
 na malost slov se drobí
 postupně budem oba umlkat
 až zůstaneme němi
 a s troškou studu budeme

Pak vstaneme
 a už se nespátříme.
 Souvěrece málokdy potkám.

Monarchie

Je úplněk
 ve vlhku mezi jabloněmi
 neslyšně rosa padá
 stíny se posouvají
 po hodinách
 tvary podivných postav kreslí po zdech
 domů, v nichž v postelích spí lidé
 netušící.

Obrysy se mění, pohybují
 paprsky dopadají
 mrak za mrakem přechází přes tvář
 tvář objevuje se a zase skrývá

tak jako každá.

Na řece vlnky jen tak poplouvají
 hladina řeky zvedá se a klesá
 a sumce na dně jímá chladná hrůza
 před nožem rybáře, dnes snadno může chytit
 smrt bývá studená a bledá
 některý nedočká se rána.

Veselo je dnes v mokré čtvrti
 a hlučno po všech krčmách
 mnozí se opijí a padnou
 a mnozí upadnou až do dna
 noc chytá ryby do své sítě
 a ryby připlouvají vábeny bledou září
 tažené nejasnou touhou,
 sítě jsou po všech cestách
 napjaté jako struny
 snadno je zakopnout
 pozorní na ně hrají
 drnkavé písne rozverného boha

Mezi jabloněmi je horko potem
 prsty milenců se dotýkají
 jazyky hmatají
 a těla vydechují
 Ještě – Teď
 spojují se

To slunce skryté černou tmou
 ze svojí strany radostně se dívá
 a bdělé usmívá se bratříčkovým hrám
 absolutně si jistě:
 však vyjde zrána –

Teď však
 jediná čára není jistá ani stín
 v proměnách této noci
 kdy vládne mon-archie.

Čtyřverší

V některém kameni je anděl ukrytý
 a křídla rozevírá
 tíže skály pak pluje nad údolím
 a ticho ve tmě zpívá.

BŮH VÍ... SLOVESO וִידַע V BIBLI

Zora Nováková

Bůh ví. Tuto větu, ať už míněnou vážně nebo jen jako frázi, vyslovují bezděky lidé napříč společnostmi, ať to jsou křesťané, Židé nebo lidé ze sekulárního prostředí. Všichni touto větou bezděky vyjadřují podvědomou důvěru v to, že je-li zde někdo, kdo ví všechno, kdo je *vševědoucí*, pak je to Bůh.

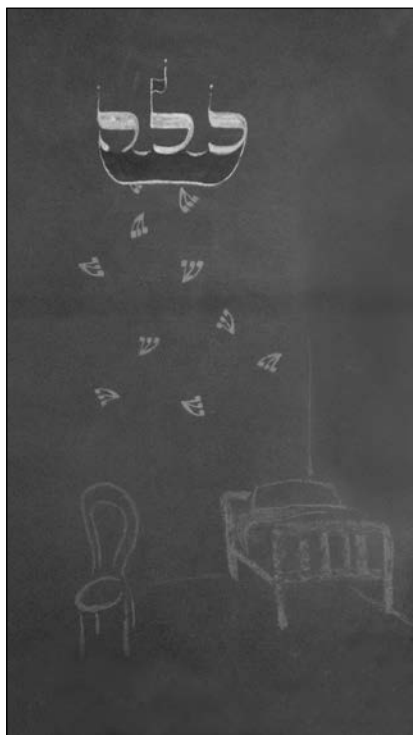
Co nám však o Bohu (vše)vědoucím říká Bible? Když se začteme do příběhů Tanachu, začne nám dosud pevný atribut *omniscientie* Boží kolísat. V Bibli se totiž vyskytují nejen texty svědčící o Boží svrchovanosti a ujišťující o tom, že Hospodin má vše pevně v rukou a vše má na očích, ale i texty svědčící o Bohu jako o tom, kdo bere vztah s člověkem téměř jako partnerský; texty, kde Bůh nesleduje člověka na každém kroku a nechává mu svobodu v jeho či jejím jednání a rozhodování. Zkrátka lze říct, že představa Boží vševědoucnosti není zdaleka tak jednoznačná, jak by se na první pohled snad mohlo zdát.

Na následujících řádcích (a v následujících číslech Revue) bych se proto ráda postupně zabývala tím, co vlastně znamená, když v Bibli čteme, že *Bůh ví*, *Bůh poznává*. To jsou dva nejběžnější překlady hebrejského slovesa *j-d-a*. Nejdříve však je nutné představit toto sloveso jako takové.

Slovesný kořen וִידַע (*j-d-a*) je jeden ze sémanticky nejvýznamnějších sloves v celém Tanachu¹. Celkově se tento slovesný kořen objevuje v Hebrejské bibli 944 krát, z toho je přes osm set výskytů jen ve tvaru *qalu*.² Vyskytuje se v klíčovích příbězích, v kterých se zásadním způsobem popisuje vztah Boha k člověku, člověka k Bohu i vztah mezi lidmi navzájem (zejména intimní vztah mezi mužem a ženou).

Přestože se kořen וִידַע obecně překládá jako *vědět*, *znát*, *poznat* (ang. *know*), bohatství jeho sémantiky sahá do daleko větší šíře i hloubky.³ V biblickém pojetí není *poznání* nutné či dokonce primárně spojováno s intelektuální a myšlenkovou činností.⁴ *Vědět*, *poznat* tak v sobě zahrnuje i význam sloves *zakusit*, *prožít*, *splynout*.⁵ Jde tedy spíše o rovinu *zkušenostní*, takže podle kontextu může sloveso וִידַע

v sobě zahrnovat takové významy jako *dotek*, *intimitu*, *zájem* či *starost*, *vztahovost* či *vzájemnost*.⁶ U tohoto slovesa nejde zdaleka jen o poznání ve smyslu pouhé deskripce, nýbrž o požadavek učinit zkušenost spolu s požadavkem převzetí odpovědnosti.⁷ Naopak *nevědění* je v biblických konotacích synonymem pro

rozklad, lhostejnost či odcizení, které vrcholí v bezohledném a bezcitném přehlížení něčí lidskosti.⁸

Přestože biblické látky užívají k popisu a charakteristice Božího jednání antropomorfních metafor a obrazů (aniž by tím bibliční autoři chtěli nutně poukázat na vnější či vnitřní podobnost mezi jednáním Božím a lidským), nelze mezi významem slovesa וִידַע jako predikátu lidského a Božího položit bezproblémové

rovnítko. Když se píše, že Hospodin *vidí*, neznamená to totéž jako u člověka – tedy že smyslovými orgány (očima) přijatý vjem zpracovává lidský mozek do určitého předmětu, který již je lidskému vědomí znám. Přesto však není možné používat jiné výrazy, potažmo jiný jazyk k vyjádření činnosti specificky Boží, na rozdíl od činnosti specificky lidské. Je proto možné a vlastně nutné vzít na vědomí určitou vnitřní souvislost mezi tím, co lidé nazývají *viděním*, *slyšením*, *poznáním* či jinými činnostmi, a mezi tím, jak *vidí*, *slyší*, *poznává* Bůh. Jde o vyjádření určité činnosti, která nejvíce připomíná obdobnou činnost v lidském prostředí. Lidská poznávací činnost může být více méně pouze informativní (Gn 29,5: „*Znáte Lábanu?*“), i když i u těchto příkladů se může předpokládat určitá vztahovost, ne jen neutrální skutečnost, že určitý muž jménem Lában existuje a já o něm *vím*. Specifického významu sloveso וִידַע nabývá ve smyslu sexuálního styku (Gn 4,1: „*Adam poznal Evu*“ apod.), který vyjadřuje i blízkost, intimitu takového vztahu. Lotovy dcery, které „*muže nepoznaly*“ (Gn 19,8), tak jsou charakterizovány jako panny; jde tedy i o určitý společenský status. O Božím poznání se naopak nemůže uvažovat v jakýchkoli sexuálních kontextech (jako např. v řeckých bájích), nicméně určitá *vztahovostní blízkost až intimita* a *soundéžitost* charakteristická pro intimní styk hraje i v popisu Božího poznávání vždy určitou roli. Není náhodou, že pro vztah Hospodina a jeho lidu je užívána metafora ženicha a nevěsty či případné nevěry jako modloslužby (např. Oz 2,22 aj.).

¹ pro starozákonní kánonužívám raději termín *Tanach* (akronym názvů tří částí židovské Bible) nebo *Hebrejská bible*.

² Bibleworks; TWOT BW Dictionary.

³ SARNA, Nahum J. *The JPS Torah Commentary. Exodus*. Philadelphia – New York – Jerusalem: The Jewish Publication Society, 1991. S. 5.

⁴ Ibid.

⁵ BALABÁN, Milan. *Hebrejské člověkosloví*. Hermann a Syn, 1996. S. 87.

⁶ SARNA, Nahum J. *The JPS Torah Commentary. Exodus*, 1991. S. 5.

⁷ BALABÁN, Milan. *Hebrejské člověkosloví*, 1996. S. 12.

⁸ SARNA, Nahum J. *The JPS Torah Commentary. Exodus*, 1991. S. 5.

STÁNEK MÍRU 2016

Zora Nováková

Je krásné slunečné počasí, atmosféra babího léta prosvítila poslední zářijovou neděli. S Janem Honem, naším panem účetním, přijždíme do Berouna na klidné a prosluněné Husovo náměstí, kde nás už vítá vchod do farního sboru Českobratrské církve evangelické ozdobený větrovým a nápisy v nejméně třech jazycích: Pokoj vám!

Před vchodem se už připravuje stoleček s vystavenými knihami z nakladatelství Kalich a na dvoře fary zase vetešnictví a výrobky s židovskou tematikou židovské Sociální kavárny Becalel. Pochutiny, které připravily členky berounského sboru, se v průběhu odpoledne ještě rozrostly o po domácku vyrobený chumus, pita chleby a různé zeleninové omáčky – pod heslem „kdo co přinese, to bude“.

Pomalu se začínají scházet a sjíždět různí lidé, na jejichž tvářích jsou úsměvy, ale i otázky a zvědavé očekávání. Farář Mikuláš Vymětal čile pobíhá a dokončuje spolu s dalšími organizátory poslední přípravy. A nikdo už nemůže být na pochýbách – začal Stánek míru, mezináboženský a mezikulturní festiválek s kulturním i vzdělávacím programem.

Čtvrtý ročník tohoto festivalu se letos konal jako vždy na podzim, tentokrát však trochu v předstihu od židovského svátku Sukkot, ke kterému se myšlenka festivalu nejvíce váže. Festival začal vernisáží Hebrejské kaligrafie (Ruth J. Weiniger), kterou hudebně doprovodila Helena Kubičková na hindustánský nástroj. Setkání pokračovalo ekumenickým mezináboženským shromážděním. Tam tvůrčím a originálním způsobem promluvili zástupci židovství, křesťanství (Pavel Králíček) a islámu (Vladimír Sánka) o „Milosrdenství“ ve svojí náboženské tradici; jednotlivé promluvy byly

proloženy chvalozpěvy v podání členů a členek romsko-křesťanského Svobodného křesťanského sboru.

Po úvodním setkání se všichni přesunuli na dvůr a zahradu a rádi se před dalším programem osvěžili lahodnou kávou z kavárny Becalel, posílili se domácími pochutinami a prohlédli si či nakoupili drobnosti z vetešnictví nebo sociální dílny. Na farní zahradě u postavené suky se již připravoval ThDr. Petr Jan Vinš, který umně přednesl několik do češtiny přeložených jidiš básní. Po potlesku již nastoupila pěvecká skupina Mišpacha, při jejichž písních si kde kdo i společně zanotoval.

To už ale Mikuláš z okénka kaple svolával početný sbor mladých tanečnic a tanečníků na náměstí před farou, kde vystoupily romské dětské skupiny z Amarechave.

I letos si festival zachoval důraz na solidaritu s menšinami, především s Romy, navíc byla vidět snaha tematizovat závažné aktuální společenské otázky. Letos byl festival věnován tématu Soužití Židů, křesťanů a muslimů v sekulární společnosti. V podobném duchu se nesla i panelová diskuse. Jako uvedení do tématu proslavil nejprve doc. Ivan Štampach zamyšlení s názvem "Multikulturalismus je mrtev! Co po něm?". V panelu zasedli zástupci všech tří abrahámovských náboženství; zakladatelka reformní židovské komunity BejtSimcha Sylvie Wittmannová, evangelická farářka Mgr. Vendula Glancová, arabista PhDr. Petr Pelikán a zástupkyně HateFreeCulture Kateřina Gamal Richterová. Celou diskuzi moderoval religionista prof. Pavel Hošek, Th.D.

Po panelové diskuzi, kde zazněly různé názory, ale kde se i jednotliví panelisté vzájemně shodli a společně vyvraceli některé předsudky, vystoupily na zahradě ještě dvě hudební skupiny (Comodo a Bonbon), které naladily účastníky

festivalu na méně závažnou notu a snad i poslaly písně domů s těmi, kdo postupně začali odcházet. Na závěr si pak již komorní skupinka tradičně sedla u ohně a společně pojedla a popíla.

Podobný koncept festivalu plánujeme i pro příští rok. Důraz je kladen na mezináboženské a mezikulturní pokojné setkávání lidí z různých prostředí symbolicky pod jednou střechou Stánku míru. Prostřednictvím kulturních aktivit, vzdělávacích programů a nenuceného rozhovoru nad společným jídlem usilujeme o vzájemné poznání lidí z různých tradic a z toho plynoucí vzájemný respekt.

Festivalu se v průběhu odpoledne zúčastnilo asi sto návštěvníků. Festival se konal ve spolupráci s FS ČCE v Berouně za finanční podpory Ministerstva kultury ČR a členských příspěvků SKŽ. Za všechny příspěvky děkujeme!

Pozvánka na uvedení nové knížky

ELIÁŠOVY PŘÍBĚHY NA ZEMI, NEBI A NA MOŘI

V sobotu 17. prosince 2016 bude v 17:00 v Zázemí (Bartolomějská 13) slavnostně uvedena kniha z pera **Ruth J. Weiniger**, s půvabnými ilustracemi Rézi Weiniger. Sbírku židovských, křesťanských a muslimských příběhů o proroku Eliášovi vydává nakladatelství Malvern. Pohádkový program pro všechny věkové kategorie a vernisáž výstavy ilustrací. Kniha bude na místě za sníženou cenu.

MULTIKULTURALISMUS JE MRTEV!

CO PO NĚM?

Ivan Štampach

Předneseno jako úvod k panelu na festivalu Stánek míru 25. září 2016 v Berouně. Článek byl následující den uveřejněn pro Deník Referendum.

S tím, že v současném světě žijí lidé, jejichž jazyk je různý, lidé s různým stylem rodinného života, různým vztahem k profesním aktivitám, různě oceňující autoritu nebo občanské svobody – včetně tak zvaných lidských práv třetí generace – se dokážeme srovnat jako s holým faktem.

Počítáme také s tím, že v něm žijí lidé náboženští a nenáboženští, protináboženští, indiferentní i hledající, Židé sekulární, reformní i ortodoxní, křesťané církevní, dogmatictí, fundamentalistictí, liberální a modernistictí všemožných konfesí od husitů po starobylé východní církve, od mennonitů po římskokatolické Milites Christi (vojáky Kristovy). Je to prostě bohatá mnohost kultur a kulturních odstínů, tedy široká multikulturalita.

Zde nám stačí takové rozlišení a nemusíme tu řešit velikost takových různých prostředí vyjádřenou v odstupňování civilizace – kultura – subkultura. Nemáme tu prostor řešit starý spor humanitních odborníků francouzských, kteří mluví o civilizaci a civilizacích a německých duchovědců, kteří mluví o kultuře a kulturních.

S multikulturalitou má lidstvo bohaté zkušenosti. Kdo si dá jen trochu práce a podívá se na dějiny náboženství, zjistí, že až k dohlédnutelnému počátku dějin (tedy zaznamenané minulosti) koexistují, spolupracují, prolínají se, ale někdy se také sváří a bojují nejen etnika a životní styly, ale i náboženství.

Rozpad i sblížení světa

Je však pravda, že naše doba je jedinečná tím, že se ve velké části světa politicky prosadil volný pohyb lidí a idej

a že dopravní a komunikační technika dostupná velké části lidstva staví donedávna vzdálené kultury do těsné blízkosti. Multikulturalita je stále častějším případem a stále naléhavější výzvou.

K neplánované a okolnostmi uložené multikulturalitě patří i nějakých patnáct milionů přistěhovalců převážně ze zemí s převládajícím islámem, kteří doputovali po II. světové válce, a samozřejmě dnes už částečně jejich děti a dospělých vnuků.

Byli to muslimové, kteří využili práva volného pohybu po celém území Francie včetně jejich tehdejších „zámořských departementů“. A patří k ní stejně tak Turci pozvaní poválečnými vládami zničeného Německa, kde byl také vzhledem k milionům padlých a zajatých zoufalý nedostatek pracovních sil.

Pád bipolárního světa na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století vyvolal novou přítomnost lidí s odlišným kulturním zázemím. Tradiční země západního bloku a země nově do něj politicky začleněné ztratily významného soupeře a už nepotřebují ukazovat, že i ony dokáží být sociální a přitom zachovat otevřené, demokratické uspořádání. Demokratický sociální stát přestal být pro směřodátné složky společnosti neodkladným úkolem.

Tržní ekonomika bez přívlastků ukazuje značná rizika pro sociální soudržnost společnosti a fungování státu, který začíná být spíše formálně demokratický, avšak reálně oligarchický. Sociální kontrast se však územně přeskupil.

Není tak akutní v zemích takřce nové euroatlantické civilizace. Do této hry však nedobrovolně patří též obyvatelstvo

mohutné většiny světa hluboko pod zde uváděnou hranicí chudoby, které hledá bezpečí, ale i relativní blahobyt v zemích, v nichž se ještě zcela nepodařilo sociální stát odbourat. Tím se součástí multikulturní reality stává i nová přistěhovalecká vlna.

Výraz „multikulturalismus“ je poněkud nejasný. Znamená pouhé uznání faktu koexistence kultur? Je-li také programem, v čem vlastně spočívá? Prakticky to znamená podporu existence kultur vedle sebe. Neřeší se tím však otázka jejich interakce. Není jasné, jak si zachovat odlišné identity a zároveň společně utvářet veřejný prostor.

Ukázalo se, že kultury ve špatně koncipovaném multikulturalismu se zapouzdřují. Vznikají nová ghettá a nebezpečné zóny, v nichž zákony platí jen teoreticky. Některé minority nebo jejich významné části se nepodílejí na životě států voličsky ani formou občanských iniciativ. Většinu jejich obyvatelstva to začíná zajímat, až když se začíná stupňovat násilí.

Podoby spolužití

Stranou úvah o faktu multikulturality a o nejasném programu multikulturalismu zůstávají dva modely zacházení větší nové společnosti s menšinami.

První je asimilace. Ta se fakticky odehrávala v USA a Kanadě vůči původním obyvatelům, někdy drastickým způsobem, až do druhé poloviny 20. století. Mluvílo a mluví se o soužití kultur, ale významné evropské mocnosti přihlašující se k demokracii, například Francie, prakticky směřovaly k obyvatelstvu homogennímu vzdělanostně, názorově a životním stylem. Odlišnost a nepřizpůsobivost znepokojovaly a dokonce byly veřejně odmítány.

Asimilace se zčásti dařila, ale přinesla hořké plody. Podle francouzských sociologických výzkumů třetí generace poválečných přistěhovalců z francouzského Maghrebu už ztratila svou jazykovou arabskou a náboženskou islámskou identitu, její příslušníci se však nestali příčinnými francouzskými sekulárními aktéry výkonnostní a konzumní společnosti.

Jsou uzavřenější skupinou než oddaní francouzští muslimové, či euromuslimové, například perennalistická škola formulovaná v první polovině 20. století Francouzem René Guénonem a Švýcary Frithjofem Schuonem a Titem Burckhardtem.

Protože se asimilace neosvědčila, začalo se mluvit o integraci. Nejčastěji je to však jen nové slovo pro bezkonceptnost. Tedy pro bezradnost škol, politiků, úřadů a náboženských autorit tváří v tvář holému faktu multikulturality.

Kdybychom slovo integrace vzali opravdu vážně, bylo by to vědomé vytváření společného veřejného prostoru, například státu (a integrované Evropy) při zachování odlišnosti. To se ovšem snadno řekne a hůř udělá. Jak zabránit dvěma protichůdným tendencím – jedné k izolaci odlišných skupin ve jménu zachování identity a druhé

k pohlcení menšin většinou v zájmu jednoty, pohlcení omlouvanému společným úkolem?

Úkol budoucnosti

V poslední době se začalo místo o multikulturalismu mluvit o jiné podobě soužití kultur. Mluví se o interkulturní komunikaci. V anglické jazykové oblasti se ve významu snad velmi podobném mluví i cross-culturalcommunication nebo cross-culturalstudies. Pro toto případné křížení kultur nemáme zatím v češtině název.

Mělo by jít o vážné zkoumání, jak lidé různých kultur komunikují, jak vytvářejí znaky a jak jim rozumějí, jaká nedorozumění z toho mohou vznikat, a jak je překonávat. Mluví se též o transkulturním studiu a o transkulturních aktivitách, a důraz je položen na to „vidět se očima druhého“, ale též o sdílení a výměnu myšlenek, hodnot, stylů mezi kulturami.

Důkladné studium odlišností a možností vytvářet celek

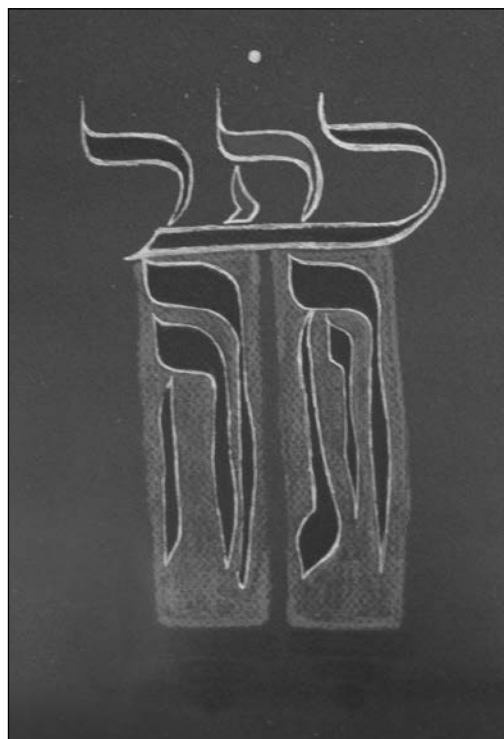
se zachováním různosti stojí před námi a současný vývoj jako mimořádně náročný úkol pro náboženské směry, pro státy, národy a rasy, pro kultury či civilizace. Judaismus, křesťanství a islám a desítky či stovky jejich směrů a podob jsou pro tento úkol různě dobře nebo špatně vybaveny.

Domnívám se, že by se náboženské autority měly vážně zaposlouchat do sekulárního studia této problematiky. Všechna tři velká abrahámovská náboženství by mohla a měla probudit v sobě to nejlepší a stát se platnými součástmi otevřené, pluralitní společnosti.

Měla by konečně uznat, že výlučné a samospasitelné nároky a kruté výzvy vůči těm druhým nejsou skutečným Božím pokynem, i když jsou zapsány v jejich posvátných textech. Měla by pochopit, že judaismus, křesťanství a islám (ale i vzdálenější směry) jsou tu každý vedle druhých, s nimi a pro ně a navzájem pro sebe.

Dozvíme se od přítomných náboženských činitelů, co které náboženství má připraveno? Ví-li o tomto nároku, chtě-li a dokáže-li přispět k odpovědi na tuto výzvu?

(Předneseno jako úvod k panelu na festivalu Stánek míru 25. září 2016 v Berouně; panelisty byli zástupci judaismu, křesťanství a islámu a iniciativy Hate Free. Odpovědi na své závěrečné otázky jsem od nich v hodinové diskusi nedostal.)

Vyšehrad

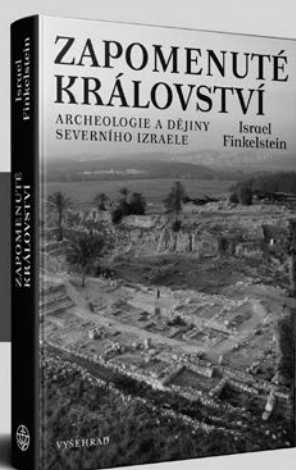
BIBLE A POSTMODERNÍ PŘEDSTAVIVOST

Kniha Bible a postmoderní představivost stručně představuje Brueggemannova teologická a filosofická východiska. V biblistice provádí radikální dekonstrukci mentality osvícenství a moderny. Tam, kde osvícenství postavilo proti autoritě církve autoritu rozumu a ideál objektivity, došlo podle Brueggemanna pouze k tomu, že jedna privilegovaná skupina předala vykladačský monopol jiné privilegované skupině. Namísto toho navrhuje staronový, postmoderní, na detail zaměřený a pozorný způsob čtení Bible. Bible se znovu zaskví, když ji pojmem jako odvážný alternativní rozvrh světa, jako barvitý sen, který lidstvu sděluje něco podstatného o něm samotném.

WALTER BRUEGGEMANN (nar. 1933) je americký biblista a teolog. Působil na Edenském a později na Columbijském teologickém semináři v USA. Je autorem řady komentářů ke knihám Starého zákona, odborných monografií i souhrnné *Teologie Starého zákona* (1997). Patří k hlavním představitelům *rétorické kritiky* Bible, přístupu, který pro výklad Bible aplikuje podněty strukturalismu a tzv. lingvistického obratu.

JAK SE ZRODILA MYŠLENKA
JEDNOTNÉHO IZRAELE?

Kniha oceněná
prestižní cenou
Delalande-Guérienneau

Nová kniha izraelského
historika a archeologa
autora knih
Objevování Bible
David a Šalomoun

ZAPOMENUTÉ KRÁLOVSTVÍ

Archeologie a dějiny severního Izraele

Kniha význačného telavivského archeologa Israele Finkelsteina (1949) známého v českém prostředí díky dílům *Objevování Bible* (2007) a *David a Šalomoun* (2010) nabízí nový pohled na starověký Izrael, které bylo sousemem známějšího Judského království na jihu existujícího až do pádu Jeruzaléma v roce 586 př. Kr. Izrael je v biblických textech líčen až jako druhý a méně významný a záměrně i 'pozapomenutý' stát. Autor na základě archeologického výzkumu, analýzy materiální kultury a biblických i dalších starověkých textů rekonstruuje dějiny Izraele podle jednotlivých svěbytných údobí od pozdní doby bronzové až po pád hlavního města Samari (1350–720 př. Kr.). Co se před očima čtenáře postupně objevuje, jsou pozdně kenaánský státní útvar Šekem, první izraelský státní celek Gibeón spojovaný s příběhy krále Saula následovaný královstvími Tirsá, Izraelem za vlivné dynastie Omriovců a dále vladaři, z nichž poslední nedokázal čelit vojenské převaze Novoasyrské říši v roce 720, kdy království padlo. Kniha byla oceněna v roce 2014 prestižní Prix Delalande-Guérienneau.

25 let v dialogu

Společnost křesťanů a Židů byla založena v naší zemi v roce 1991 s cílem podporovat dialog mezi křesťany a Židy, ale také zprostředkovat rozhovor mezi těmito dvěma náboženstvími a širokou veřejností. Reagovala tak jednak na vývoj po II. světové válce, kdy se křesťané postupně přihlašovali ke své spoluodpovědnosti za holocaust, ale také na vývoj v naší zemi po pádu komunismu, který zde umožnil takový dialog rozvíjet.

